

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com

دانشگاه پیام نور

شناسنامه چکیده محتوای درس

نام درس : جغرافیای اقتصادی ایران (۱) : کشاورزی

- تعداد واحد درسی : ۲ واحد

- نام منبع : جغرافیای اقتصادی ایران (۱) : کشاورزی

- نام مؤلف : عبدالرضا فرجی

- تهیه کننده: مصطفی طالشی عضو هیات علمی مرکز فریمان

بخش اول

اهمیت و جایگاه جغرافیای اقتصادی ایران

(با تأکید بر بخش کشاورزی)

ایران کشوری است با ۱،۶۴۸،۱۹۵ کیلومتر مربع مساحت ، قسمت وسیعی از فلات ایران را شامل است که در جنوب غربی آسیا واقع شده است .

سرزمین ایران را در دو ناحیه کوهستانی و سرزمینهای هموار بررسی می کنیم .

- نواحی کوهستانی

پستی و بلندی یا کوهها و دره های ایران برای کشور اهمیت حیاتی دارند . و حدود نیمی از مساحت کشور را پوشانده اند .

دیواره کوهستانی ایران دو گونه آب و هوای متمایز را برای کشور به وجود آورده است .

یکی آب و هوای منطقه درونی که بیشتر آن سرد و خشک است و دیگری منطقه برونیا یا کناره که از نوع معتدل و پر آب و نمناک است .

وضعیت مناطق کوهستانی ایران از نظر کشاورزی و بهره برداری از منابع طبیعی متفاوت است .

اراضی ناهموار و مناطق مرتفع سلسله جبال هایی ، که فلات ایران را در بر می گیرد اگر چه برای فعالیت های کشاورزی نا مناسب است، ولی در صورت اعمال مدیریت صحیح در جهت حفاظت و بهره برداری از پوشش گیاهی ، پتانسیل مناسبی برای فعالیت های دامداری و دامپروری خواهد شد .

■ اراضی مرتعی با خاک کم عمق و شیب تند برای یکی دوسال بصورت دیم و با بازدهی ناچیز کشت می شود ولی خیلی زود با فرسایش خاک که توسط آب یا باد صورت می پذیرد ، به صورت اراضی فرسوده و بیمار به حال خود رها می گردد .

■ از نظر اقتصادی ، کشاورزی جز برای خود کفایی در سطح کوچک و در اراضی با شیب ملایم دره ها ، در مناطق کوهستانی مقرون به صرفه نیست .

■ درایران به علت وجود تنوع وتضاد آب وهوایی در نواحی کوهستانی (ییلاق و قشلاق) همجوار ، دامداری به صورت گله داری متحرک و یا کوچ رو دایر بوده است وهنوز نیز وجود دارد .

■ اقتصاد دامداری کوهستانی به حفظ توازن میان تعداد دام و وسعت و غنای مراتع موجود بستگی دارد .

■ فعالیتهای اقتصادی دامداران عشایر کوهستان های ایران با تغییر و تحولات ناگهانی فصلی و دیگر مشکلات زندگی در کوهستان همچون تغییرات آب و هوایی ، شیب ، ریزش کوه ، زلزله و... تطبیق یافته است .

■ در اداره فضای کوهستان ها و دشت ها باعث آسیب دیدن محیط زیست و منابع طبیعی مناطق کوهستانی و در نتیجه لطمه بر فعالیتهای اقتصادی در جلگه ها می شود .

در اداره منابع طبیعی و آمایش اراضی و سرزمین کوهستانی باید ماهیت خاص این فضا را در نظر گرفت .

سیستم های زیستی ، اقتصادی و اجتماعی موجود در کوهستان ها با محیط فیزیکی نا مساعد و کم ثبات مناطق کوهستانی رابطه متقابل ذاتی دارند .

این وابستگی تنگاتنگ در کلیه فعالیت های مختلف فرهنگی ، اجتماعی ، اقتصادی و زیست محیطی به فضای کوهستان ماهیت خاصی می دهد که در فضای حاکم بر دشتها وجود ندارد .

عمومی ترین و مهمترین خصلت فعالیت های اقتصادی در مناطق کوهستانی ، در مقایسه با ماهیت فعالیت های تولیدی در دشت ، تطابق بیشتر و دقیق تر آن با محیط فیزیکی است .

در مناطق کوهستانی از يك سو تضعیف و تخریب منابع ،
اختلال در توازن طبیعی ، تخریب آبخیزها ، فرسایش خاک
، سیل های ویرانگر و غیره و از سوی دیگر سرگردانی
فرهنگی و فقر مالی این جوامع در این رابطه به سه مورد
توجه بیشتر مبذول شود :

۱- توجه بیشتر به ماهیت خاص محیط فیزیکی مناطق
کوهستانی .

۲- توجه به اهمیت سلامت فضای کوهستان در سلامت
اکولوژیک کل کشور .

۳- توجه به ماهیت خاص نظامهای بهره برداری از منابع
طبیعی که در ساختار اجتماعی و فرهنگی ساکنان منزوی
و جسور این مناطق منعکس است در برنامه ریزیهای
توسعه اقتصادی این مناطق .

- سرزمینهای هموار

قسمت اعظم مناطق شمالی ، مرکزی و جنوبی کشور را بیابان ها و نیز جلگه ها تشکیل می دهد که مهمترین آنها جلگه های پست و ساحلی دریای خزر ، جلگه خوزستان و سواحل جنوبی و بیابان ها و کویرهای مرکزی کشور است .

جلگه های پست و ساحلی دریای خزر هلالی شکل ، که البرز در جنوب آن واقع شده است دارای ۲۵ تا ۳۵ کیلو متر عرض می باشد .

سرزمین های پست حاشیه دریای خزر دارای اقلیم گرم و مرطوب است .

تعداد زیادی از رود های كوچك و بزرگ از كوههای البرز و نقاط دیگر سر چشمه گرفته كه سفید رود ، هراز ، گرگان ، اترك از مهمترین آنهاست .

شرایط طبیعی مناسب باعث كشت متمرکز گشته نظیر برنج ، چای ، پنبه ، توتون ، ذرت و انواع صیفی جات به خوبی به عمل می آید .

استفاده از آبهایی كه هرز میرفته و همچنین احیای قنوات و حفر كاتال ها در اراضی باتلاقی و زیر كشت در آوردن آنها .

صنایع کارخانه ای شامل بافندگی، برنج کوبی، چای سازی ، کنسرو و کارخانجات روغن کشی ، حریر بافی و بافت ابریشم ، کارهای چوبی و ساخت مصنوعات حصیری و ماهی گیری نیز جزو صنایع مهم به شمار می آید .

گرگان ، بهشهر ، قائم شهر ، چالوس و رشت از مهمترین مراکز محسوب می شود .

این ناحیه فقط ۴ درصد کل مساحت ایران و تقریباً یک هشتم جمعیت ایران را شامل می شود .

سواحل جنوبی جلگه خوزستان در دهه های اخیر به خاطر ذخایر عظیم نفت و صنایع وابسته به آن مورد توجه زیادی قرار گرفته است .

خوزستان از مهمترین جلگه های رسوبی و وسیع ایران
میشود .

يك سه گوشه نا منظم و دنباله جلگه عظیم بين النهرين
است .

کشاورزی خوزستان وابسته به رود کارون می باشد .

برخلاف جلگه خوزستان توانایی کشاورزی سواحل
جنوبی به علت اینکه اغلب رودهای جاری به این
زمین ها به آبهای شور و نمکی مبدل می شود ، بالا
نیست .

از آب شیرین جهت مصارف مختلف و از جمله آبیاری مزارع و باغات استفاده می کنند .

گندم ، جو ، نیشکر ، سبزیجات و تا حدودی برنج جزو انواع محصولات کشاورزی سواحل جنوبی به حساب می آیند .

حوضه های بیابانی که بر روی نیمه شرقی ایران گسترده شده اند از نواحی هموار کشور به حساب می آیند .

■ کشف ذخائر عظیم زغال سنگ در این اواخر ، مشخص
میسازد که این سرزمینها اقلیم گرم و مرطوبی داشته اند .

■ در حوضه های بیابان مرکزی به هیچوجه کشاورزی و یا
فعالیت های دامداری صورت نمی گیرد .

■ جمعیت بی نهایت پراکنده و به ندرت در هر کیلومتری
نفر یافت می شود .

■ شهرهای این منطقه در محل برخورد حوضه های بیابانی
و زمینهای مرتفع مجاور بنا گردیده اند .

بخش دوم

ویژگیها و توانهای محیط طبیعی ایران

از نقطه نظر جغرافیای اقتصادی

■ اوضاع طبیعی و جغرافیایی هر کشور ، تأثیر مستقیمی بر چگونگی تحولات اقتصادی آن کشور دارد .

■ در شرایط کنونی جامعه بشری ، نقش اساسی را می توان در تحولات اقتصادی به مردم و انسانهای کار آمد و مجهز به علوم و فنون داد.

■ موقع جغرافیایی هر کشور و رابطه در چگونگی فعالیت اقتصادی تأثیر مهمی دارد .

■ آب و هوا یا شرایط اقلیمی که به دلیل موقع ریاضی و وضع ناهمواریها ، چهره اقتصادی هر کشوری را رقم می زند .

هر چند که علوم و فنون در زمینه کشاورزی نیز به پیشرفت های زیادی دست یافته است ، اما هنوز هم آب و هوای مناسب و معتدل ، میزان بارندگی و زمین های حاصلخیز ، همچنان از عوامل مساعد رشد و توسعه با هزینه های پایین محسوب می شود .

در جهان امروز ، تلقی انسان از تأثیر منفی شرایط اقلیمی ، ناهمواری ها و دیگر اوضاع طبیعی ، بیشتر به ناتوانی های علمی و فنی او در جریان غلبه بر مشکلات مربوط می شود .

تغییر آب و هوا از طریق کنترل بارندگی و ایجاد پوشش گیاهی ، تغییر مسیر رودها از طریق خود تونلها ، شکافتن کوهها و ایجاد مجاری غیر طبیعی آب که هم اکنون در بعضی نقاط کشور ایران نیز انجام گرفته ، مهار سیلابها به وسیله سدسازی ، جلوگیری از خروج آب های جاری از چرخه های مصرف واحدهای صنعتی ، بازیافت آب کشاورزی و تصفیه و مصرف مجدد آن ، اکنون از امور عادی و شیوه های شناخته شده در این زمینه است .

■ نزدیکی و دوری به دریاهاى آزاد نیز از جمله عوامل مؤثر در رشد و توسعه اقتصادى هر کشور محسوب مى شود .

■ از منابع طبیعى دیگرى که تأثیر مستقیمی در روند تحولات اقتصادى کشور دارد ، منابع معدنى است .

■ اجرای پروژه های عمرانی در کشور مانند ساختمان سازی و ایجاد تأسیسات اجتماعی ، کارخانه ها ، راهها ، بنادر و غیره ، بدون شناسایی و بهره برداری از کانیهای ساختمان مانند آهک ، خاک رس ، گچ ، ماسه و غیره نه تنها بسیار مشکل خواهد بود ، بلکه هزینه های مربوط به توسعه اقتصادی و اجتماعی را به شدت بالا می برد .

■ مواد کانی در ایران ، از عوامل مساعد در تحولات اقتصادی کشور است .

وجود معادن مواد اولیه شیمیایی مانند فسفات ، نیترات ، نمك ، گوگرد و ... باتوجه به پیشرفت های به دست آمده در زمینه صنایع شیمیایی و پتروشیمی و اهمیت این صنایع به ویژه پتروشیمی در توسعه اقتصادی ، امکان بالقوه مناسبی برای کشور است .

معادن سوخت کشور را ذخایر غنی و ذغال سنگ ، نفت و گاز طبیعی تشکیل می دهد .

وجود معادن ذغال سنگ در هر کشور ، در واقع فراهم آورنده امکانات قابل توجهی در توسعه صنعتی آن کشور است .

از دیگر منابع سوخت نفت است که به لحاظ فراوانی ، ایران را در ردیف یکی از مهمترین کشورهای صادر کننده نفت خام در جهان قرار داده است .

گاز طبیعی به عنوان سوخت جایگزین نفت و فرآورده های آن و به عنوان ماده اولیه مورد نیاز صنایع پتروشیمی برای تولید طیف گسترده ای از کالا های مصرفی و اساسی در جهان ، اهمیتی استراتژیک یافته است .

وجود منابع سرشار گاز طبیعی که ایران را در مقام دومین کشور جهان از این نظر قرار داده ، امکانات بسیار عظیمی را برای توسعه اقتصادی کشور باعث شده است .

از معادن دیگری که در توسعه صنعتی و کشاورزی نقش اساسی دارند : سنگ ، آهن ، مس ، روی ، سرب ، آلومینیوم و فلزات کمیاب مانند منگنز ، کرم ، وانادیم ، نیکل ، مولیبدن و غیره است . استفاده از منابع و معادن داخلی و به خدمت گرفتن آن در توسعه اقتصادی ، بدون توجه به دیگر عوامل از جمله عامل سیاسی ، امکان پذیر نیست .

چنانچه ذخایر عظیم نفت کشور که نزدیک ۷۰ سال در خدمت رشد و توسعه صنعتی غرب قرار داشت و از اهرم های اساسی توسعه سریع صنعتی و بازسازی اقتصاد اروپا و ژاپن پس از جنگ دوم به شمار می آید ، عاملی در وابستگی کشور در آمد .

هر چند عوامل طبیعی نقش مهمی در تحولات اقتصادی هر جامعه ای داراست اما هر گونه مطلق کردن آن و بیش از حد مهم جلوه دادن نقش محیط طبیعی در توسعه اقتصادی و نیز قائل شدن اهمیت درجه دوم برای انسان و نقش قاطع او در تحولات اقتصادی نا همساز با واقعیت های امروز کشورهای توسعه یافته است .

بخش سوم

بررسی ساختار اقتصادی جمعیت ایران
در بخش کشاورزی

- مقدمه

■ جمعیت و نیروی انسانی به عنوان عامل تعیین کننده حرکات اقتصادی مورد بررسی قرار می گیرد .

■ امروزه رشد و توسعه اقتصادی ارتباط مستقیم با کنترل جمعیت دارد .

■ رشد جمعیت مدار بسته ای از توسعه نیافتگی را به وجود می آورد .

■ موضوع رشد انفجاری جمعیت ، صرفاً مسئله ارقام نیست بلکه معضلی بر سر راه رفاه بیشتر و توسعه و از همه مهمتر تغذیه و امنیت غذایی است .

- رشد جمعیت و مسائل غذایی در کشور

در چند دهه اخیر جمعیت کشور ما ، نسبت شهر نشینی حدود ۲ برابر و تراکم بیولوژیکی یا حیاتی به بیش از ۲ برابر افزایش یافته است .

گرچه منابع طبیعی بهره برداری نشده در کشور به حدی است که تا مین نیازهای غذایی سطح کنونی جمعیت کشور را به سادگی امکان پذیر می سازد و نیز به لحاظ پایین بودن نسبی عملکرد تولیدی در واحد سطح اراضی کشور، با تغییر تکنولوژی و نظام کشاورزی و حل مسائل ساختاری بخش به سادگی می توان به سطوح عملکرد تا دو برابر سطح کنونی دست یافت .

میزان رشد جمعیت کشور یکی از بالا ترین نرخ های رشد جمعیت در جهان است .

از مهمترین مسائل پیچیده ای که در نتیجه بالا بودن میزان رشد جمعیت پدید می آید تغییر نا متوازن ترکیب جمعیت و به اصطلاح بروز « پدیده جوانی جمعیت » است .

در اثر رشد بی رویه جمعیت ، رشد انفجاری شهرها و شهرنشینی شدت گرفته است .

- نیاز جمعیت ایران به غذا

افزایش جمعیت به معنی افزایش تقاضا برای مواد غذایی در کشور است .

الگوی توزیع در آمد و به تبع آن وضعیت تغذیه در کشور نامتعادل بوده است .

در حدود ۶۰ درصد از خانوارهای شهری و ۱۸ درصد از خانوارهای روستایی کشور در حدی پایین تر از نیاز تغذیه ای قرار داشتند .

■ اگر نرخ رشد جمعیت کنترل نشود ، در زمینه فراهم آوردن وسایل تغذیه کافی گروههای آسیب پذیر در دهه آینده با مشکلاتی رو به رو خواهد شد .

■ به طور کلی افزایش سریع جمعیت کشور در سه دهه اخیر با رشد به اصطلاح انفجاری و افزایش بی رویه شهرنشینی رو به رو بوده است .

بخش کشاورزی طی ۳ سال اول برنامه توسعه اقتصادی ،
اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران برابر ۶/۵
درصد و حدود ۲ برابر نرخ رشد جمعیت طی ۳ سال برنامه
است .

مهمترین و شاید مخاطره آمیزترین اثر افزایش شتابان
جمعیت در صورت عدم سرمایه گذاری کلان ، کاهش امنیت
غذایی و افزایش وابستگی غذایی به خارج از کشور خواهد
بود .

- توزیع جغرافیایی جمعیت ایران

توزیع جمعیت ، از مسائل بسیار مهم توسعه اقتصادی و اجتماعی محسوب میشود .

برداشتن ناموزونیهای توسعه و هماهنگ کردن رشد و توسعه در سراسر کشور ، به منظور استفاده از کلیه امکانات طبیعی و انسانی برای دستیابی به استقلال اقتصادی و تأمین عدالت اجتماعی ، آشنایی با چگونگی توزیع جغرافیایی جمعیت و امکانات و مشکلات آن را الزامی می سازد .

توزیع جمعیت را می توان به سه قسمت تقسیم کرد :

الف) سرزمین های متراکم از جمعیت : جلگه های سواحل شمالی واقع بین کوههای البرز و دریای خزر ، استانهای آذربایجان و نیمه شمالی زاگرس ، سه منطقه پر جمعیت کشور را تشکیل میدهند .

ب) سرزمینهای با جمعیت پراکنده : دو دشت کویر و دشت لوت به نسبت کمترین جمعیت کشور را داراست . کمبود آب ، وجود خاکهای نمک دار و توده های ماسه متحرک ، عوامل اصلی عدم جذب جمعیت در این منطقه به شمار میرود .

ج) سرزمینهای با جمعیت متعادل : جلگه خوزستان و استان فارس ، بخش شمال شرقی استان خراسان و سرزمینهای واقع بین البرز و زاگرس ، دارای جمعیت متعادل می باشد .

- ترکیب سنی جمعیت ایران

■ نزدیک به ۵۰ درصد از جمعیت ایران را افراد سنین ۱ تا ۱۴ سال تشکیل می دهند .

■ باروری زیاد جمعیت شهری و روستایی ، کاهش مرگ و میر در نتیجه بهبود بهداشت عمومی و رفاه نسبی اقتصادی است .

الف) گروه کودکان ونوجوانان : این افراد کمتر از ۱۵ سال ، ۶/۴۴ درصد از کل جمعیت ایران را شامل می شود .

ب) گروه جوانان : افراد ۱۵ تا ۳۴ سال را در بر می گیرد ، ۲/۳۰ درصد کل جمعیت کشور را شامل می شود .

ج) گروه بزرگسالان : ۹/۱۹ درصد جمعیت کشور را شامل می شود که اندکی کمتر از يك پنجم کل جمعیت ایران است .

د) گروه پیران : ۳/۵ درصد جمعیت ایران را پیران تشکیل میدهند که در گروه سنی ۶۰ سال و بالا تر قرار گرفته اند .

- ساختمان شغلی جمعیت ایران

کل جمعیت ایران به دو طبقه تقسیم میشود :

- ۱- جمعیت کمتر از ۱۰ سال
- ۲- جمعیت بالاتر از ۱۰ سال که به دو گروه جمعیت فعال اقتصادی و جمعیت غیر فعال اقتصادی تقسیم می گردد .

جمعیت فعال مرکب از شاغلینی است که در يك نوع فعالیت سرگرم بوده اند .

جمعیت غیر فعال آنهایی هستند که قادر به انجام کار می باشند ولی در موقع آمارگیری بدون شغل و در جستجوی کار بوده اند که دارای ۱۰ سال سن و یا بیشتر بودند .

جمعیت فعال در طبقات شغلی زیر تقسیم می گردد :

- ۱- کشاورزی ، باغداری و جنگلداری ، شکار و ماهیگیری .
- ۲- صنعت
- ۳- خدمات
- ۴- تجارت و بازرگانی
- ۵- راه و ساختمان سازی
- ۶- حمل و نقل ، انبارداری و ارتباطات
- ۷- برق ، گاز ، آب و خدمات بهداشتی
- ۸- معدن و امور استخراجی

۱- کشاورزی ، جنگلداری ، شکار و ماهیگیری : ۵/۲۹ درصد از کل شاغلین ایران را به خود اختصاص داده اند .

۲- صنعت : دومین عامل اشتغال از حیث نیروی کار محسوب می شود .

از کل جمعیت شاغل کشور در سال ۱۳۶۵ ، ۲/۱۳ درصد آن به کارهای صنعتی مشغول بوده اند .

۳- خدمات : خدمات اداری ، آموزشی ، بهداشتی ، نظامی و ... در سال ۱۳۶۵ ، ۶/۲۸ درصد از جمعیت شاغل را به خود اختصاص داده و در بین اشتغالات گوناگون کشور ، جای خاصی دارد .

۴- تجارت و بازرگانی : با ۹/۷ درصد از جمعیت شاغل در سال ۱۳۶۵ ، از نقطه نظر مرتبه اشتغال و جاذبه های مربوط ، جایگاه نه چندان مناسبی داشته است .

۵- راه و ساختمان سازی : ۱۱ درصد از جمعیت شاغل کشور را جذب نموده و در میان ساختمان شغلی کشور مرتبه تقریباً بالایی را دارد .

نزدیک به ۹۵ درصد شاغلین مرد و حقوق بگیر هستند و بقیه کارفرما بوده و یا برای خود کار می کنند .

۶- حمل و نقل ، انبارداری و ارتباطات : کارگران شاغل در حمل و نقل ، انبارداری و ارتباطات ، ۶/۵ درصد از همین جمعیت را در سال ۱۳۶۵ به خود اختصاص داده اند .

۷- برق ، گاز ، آب و خدمات بهداشتی : ۸/۰ درصد از جمعیت شاغل کشور در خدمات فوق مشغول فعالیت بوده اند .

۸- معادن و صنایع استخراجی : صنایع استخراجی در ایران فقط ۴/۱ درصد از نیروی کار کشور را به خود اختصاص داده است .

- ترکیب ساختمانی جمعیت ایران

الف) شهر نشینی : شوش قدیمی ترین شهر عالم بوده و شهرری را به مناسبت قدمت آن شیخ البلاد هم خوانده اند .

گرچه برای تعریف شهر ملاک و ضابطه خاصی در دست نیست که بر آن اساس بتوان منطقه تراکم شهر را از دهات با دقت و صراحت تشخیص داد ، ولی در ایران فعلاً ملاک شهر از ده رسماً عدد جمعیت است .

ب (روستا نشینی : ده کوچکترین مرکز تجمع انسانی در کشور است .

در سرشماری رسمی ایران کلیه نقاطی که جمعیت آنها کمتر از ۱۰ هزار نفر است ده یا روستا نامیده شده است .

بخش اعظم روستاهای کشور از نظر اقتصادی بهره گیری کمتری دارد ، به ویژه آنکه جمعیت زارع فقط قسمت کوچکی از جمعیت روستا نشین را تشکیل می دهد .

ج (گروههای ایلی : به جماعتی گفته می شود که دارای مسکن ثابت نیستند و در چادر زندگی می کنند .

- مهاجرت

یکی از تحرکاتی که جمعیت در طول زمان انجام می دهد ،
مهاجرت و عوض کردن محل زندگی است .

مهمترین علل مهاجرت آرزوی رفاه بیشتر و یافتن کار و به
دست آوردن آزادیهای فردی و اجتماعی است .

وجود بیکاری در روستاها از يك سو و جاذبه های بزرگ
شهری و امید مزد بیشتر در صنایع شهری از سوی دیگر
عوامل اصلی مهاجرت هستند .

مهمترین آنها را می توان به شرح زیر خلاصه کرد :

۱- مهاجرت فصلی و قطعی روستائیان به شهرها و مراکز صنعتی

۲- مهاجرت مردم به شهرهای بزرگ و پایتخت

۳- جا به جایی بعضی از ایلات و عشایر به منظور اسکان و حرکت به بیلاق و قشلاق

۴- مهاجرت ساکنین مناطق جنگی به دیگر شهرها

۵- مسافرت های تفریحی و تجاری و غیره .

- زندگی و نوع معیشت جمعیت در ایران

معیشت عبارت از مجموعه اعمال و عادت هایی است که جوامع بشری به وسیله آن از طریق منابع طبیعی ، به کمک استعداد خود نیازهای مادی خویش را تأمین می کند .

از دیر باز ارکان اصلی معیشت مردم ایران بر کشاورزی و دامپروری و صنایع دستی شهری و روستایی استوار بوده است .

- کوچ نشینی

کوچ نشینی عبارت از تغییر مکان یا جا به جایی مداوم یا موسمی گروه‌های انسانی است که بنا به مقتضای طبیعت ، به منظور ارتزاق انسان یا دام صورت می‌گیرد .

سردسیر و گرمسیر : سردسیر یا ییلاق ، منطقه کوهستانی مرتفعی است که به سبب داشتن ارتفاع بیشتر ، نسبت به نقاط همجوار دارای هوایی سردتر و بارانی بیشتر می باشد .

بزرگترین عامل ایجاد کننده سردسیر و گرمسیر ، عامل ارتفاع از سطح دریاست .

متوسط ارتفاع مناطق سردسیری ۲۱۰۰ متر

متوسط ارتفاع مناطق گرمسیری ۹۰۰ متر

تفاوت ارتفاع ۱۲۰۰ متر

نام ایل	محل سرد سیری	محل گرمسیری
ایل سون	دامنه های سبلان	دشت مغان
بختیاری	کوههای بختیاری	مناطق جلگه ای خوزستان شمالی
قشقایی	دامنه های شرقی دنا	جلگه های جنوب فارس
بویراحمند	ارتفاعات شمالی کهکیلویه	مناطق از ممسنی و کهکیلویه جنوبی
ایلات لرستان	دامنه های کبیر کوه	لرستان جنوبی و خوزستان شمالی

محل سردسیری و گرمسیری برخی از ایلات ایران

■ زمان کوچ : به طور کلی بسته به وضع اقلیم محلی است .

■ معمولاً کوچ به سردسیر هنگامی صورت می گیرد که مراتع سردسیر قابل بهره برداری و هوای آنجا برای زیست مساعد باشد .

■ ایل راه : جاده ای که سردسیر و گرمسیر یا بیلاق و قشلاق عشایر را به هم متصل می نماید .

سبك زندگی و معیشت ایلات کوچ نشین ایران :

فعالیت‌های تولیدی جوامع عشایری را می توان به سه دسته کلی تقسیم کرد :

۱- فعالیت های دامپروری و تولید محصولات دامی و فرآورده های لبنیاتی

۲- تولید محصولات کشاورزی

۳- تولید کارهای دستی

مساکن چادری : شکل اساسی مساکن چادری یا متحرك از آن کوچ نشینان می باشد . چادر نشینی مربوط به نوع کوچ نشینی است .

- یکجانشینی

مقابله با محیط و تشريك مساعي برای آسان ساختن مشکلات زندگی ، اساس یکجا نشینی و اجتماع را تشکیل می دهد .

اصطلاح زندگی یکجا نشینی در مقابل زندگی کوچ نشینی قرار دارد .

زندگی یکجا نشینی تنها مبتنی بر کشاورزی نیست ، بلکه متکی به فعالیتهای دیگری چون دامپروری و کارهای دستی در سطح روستا و صنایع و تجارت و خدمات در سطح شهرها نیز می باشد .

۱- زندگی و نوع معیشت جمعیت روستایی : ده کوچکترین مرکز تجمع و حیات انسانی در کشور است .

ظهور روستا یا ده ، تابع عوامل چندی است .

مهمترین عامل ، وجود آب و دیگر موقعیت های جغرافیایی است .

با توجه به محیطهای مختلف جغرافیایی از قبیل دشت ، کوه ، کوهپایه و میانکوه ، هر يك به نسبت شرایط حیاتی خود ، موجب جلب انسانها وتشکیل مراکزتجمع به صورت گسترده یا محدود می گردند .

معیشت عمده روستاییان ایران در درجه اول از راه کشت زمین به ویژه غلات است .

بازده کار يك روستایی در ایران در زمینه کشاورزی ، با همه تلاشی که می کند ، ناچیز است چون :

اولاً : بازده هر نوع فعالیت وی مستقیماً به درجه مساعدت عوامل جوی بستگی دارد .

ثانیاً : کمبود وسایل و ابزار کافی از جمله زمین باعث می شود محصول تلاش وی غالباً محدود و گاهی اوقات فقط برای نیاز خانواده وی باشد .

برای افزایش قدرت تولیدی روستاها باید روش‌های جدید
زراعی از جمله :

- کشت متمرکز ،
- افزایش سطح زیر کشت با رعایت بهبود خاک و بذر ،
- به کار بردن ابزار و آلات جدید کشاورزی ،
- تشویق روستاییان به کشت غلات ،
- استفاده معقول از آبهای زیر زمینی
- و اطمینان خاطر روستاییان از مسئله زمین رواج یابد .

■ **مساکن روستایی :** در مساکن روستایی شکل خانه ها
عموماً تابع مقتضیات طبیعی و مواد و مصالح است که
طبیعت در دسترس مردم آن منطقه می گذارد .

■ **مساکن روستایی تابع شرایط طبیعی است .** عموماً از مواد
و مصالح چوبی ، سنگی ، آجر ، خشت و گل و یا گیاهی
ساخته می شوند که در بیشتر موارد سنتها و آداب و رسوم
و معتقدات مذهبی در شکل این نوع خانه ها مؤثر می باشد .

۲- زندگی و نوع معیشت جمعیت شهری : ملاک تشخیص ما شمار جمعیت است .

مراکز تجمع ۱۰۰۰۰ نفر به بالا را شهر و کمتر از آن را ده می دانیم . ولی این معیار ، متمایز کننده سیمای واقعی شهر از روستا نیست و تعیین هر محل به عنوان شهر به مقیاس جمعیت ، در نقاط مختلف فرق می کند .

بیشتر معیشت شهرها در درجه اول از راه حرفه های صنعتی و تولیدی سپس در امور اداری و خدمات و بالاخره از راه بازرگانی و حمل و نقل تأمین می شود .

تأمین زندگی اقتصادی و اجتماعی ، مهمترین مسئله ای است که برای شهرنشینان مطرح است .

■ مسکن شهری : شکل مسکن در شهرها بیشتر وابسته به مواد و مصالح است که بیشتر طبیعت در دسترس می گذارد ، اما در شهرها ، مسئله مسکن غامضتر و پیچیده تر از روستاهاست .

بخش چهارم

منابع طبیعی ایران

الف (منابع آب

به علت موقعیت خاص جغرافیایی و نا همواریهای بسیار پراکنده و تأثیر دیگر عوامل از جمله توده های هوایی خارج و غیره ، از مناطق خشک جهان به شمار می رود .

متوسط بارندگی حدود ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیمتر است . منطقه شمال ایران با حدود ۲۰۰۰ میلیمتر بارندگی سالانه و دشت لوت تنها با چند میلیمتر بارندگی در سال به ترتیب پرباران ترین و کم بارانترین مناطق کشور هستند .

حجم نزولات آسمانی در کشور ، سالانه حدود ۴۰۰ میلیارد متر مکعب است که ۲۰۰ میلیارد متر مکعب آن به مناطق شمالی ، آذربایجان ، غرب و خوزستان یعنی ۲۴ درصد مساحت کشور ، مربوط می شود .

توزیع جغرافیایی نا متناسب بارش ، علاوه بر کمبود نسبی آن در مقایسه با کره زمین ، از جمله مشکلات بهره برداری از خاک به شمار می آید .

مشکل دیگر ، توزیع نامتناسب بارش در نواحی مختلف و اتلاف شدید آن در کویر مرکزی بر اثر تبخیر است .

از مشکلات دیگر مسئله آب در ایران ، توزیع نامتناسب زمانی آن است . به علت کم بودن میزان بارش ، به جز در شمال و غرب کشور ، تعداد رودهای دائمی و پر آب بسیار اندک و اغلب در فصل خشکی حتی يك قطره آب در مسیر آنها دیده نمی شود .

نقاطی وجود دارد که آب سطحی ندارد و آب زیر زمینی آن هم شور است و یا امکان بهره برداری از آن بسیار محدود می باشد . در برخی نقاط ایران یا آب نیست یا اگر هم وجود دارد یا شور است و یا کم .

اما در عصر حاضر ، از يك طرف كم بودن آب قابل استفاده و از طرف ديگر افزايش روز افزون مصرف آن در نتيجه افزايش سريع جمعيت ، توسعه صنايع و تأسيس كارخانه هاي متعدد ، توسعه شهرها و مراكز تمرکز جمعيت ، مهاجرت بيش از حد روستاييان به شهرها ، بالا رفتن سطح زندگي و به اصطلاح پيشرفت تمدن ، افزايش سطح كشت ، افزايش مصرف آب در واحد سطح زمينهاي زراعتي و اجراي طرحهاي وسيع آبياري به منظور دستيابي به توليد بيشتر و كشاورزي پر درآمد در كشور ، اهميت آب و مسئله كمبود آن را بيش از پيش آشكار ساخته است .

در ایران آب از چهار منبع مورد استفاده قرار می گیرد :

- ۱- باران
- ۲- آبهای سطحی
- ۳- آبهای زیر زمینی
- ۴- آبهای نمک زدایی شده

- آبهای سطحی

به دو دسته تقسیم می شوند یکی آبهای جاری شامل نهر ها و رود ها و دیگری آبهای راكد یا بسته مانند دریا و دریاچه ها .

- رودها

ایران دارای شبکه رود های بسیار وسیع است ولی به علت بارندگی کم ، بخش اعظم این رودها خاصه در مرکز و جنوب ، مدتی از سال خشك شده و هنگام بهار به واسطه باران های بهاری و ذوب برفهای کوهستانی پر آب میشوند .

رودهای دائمی و پر آب ایران از کوههای شمالی البرز یا از کوههای زاگرس سر چشمه می گیرند و به ترتیب به دریای خزر و خلیج فارس می ریزند .

حوضه های مختلف آبریز ایران

رودهای ایران را از حیث جهت جریان آبها میتوان به سه دسته تقسیم نمود :

- دسته اول رود های دائمی و پر آب هستند که از کوههای البرز جاری شده و به دریای خزر میریزند .

- دسته دوم رودهای پر آبی هستند که از کوههای زاگرس سر چشمه گرفته همراه با آبهای جبهه غربی به خلیج فارس وارد میشوند .

- دسته سوم رود های کم آبی هستند که در سطح ایران جریان داشته و به دریاچه ها یا باتلاق های داخلی فرو میریزند یا در اراضی داخلی نفوذ میکنند .

رودهای ایران از حیث آبریزها به سه حوضه عمده تقسیم میشوند :

- ۱- حوضه آبریز دریای خزر
- ۲- حوضه آبریز خلیج فارس و دریای عمان
- ۳- حوضه آبریز داخلی

۱- حوضه آبریز دریای خزر

دریای خزر سطح پایه رودخانه هایی است که آبهای ارتفاعات البرز ، کوههای خراسان ، کوههای کردستان و قسمتی از فلات آذر بایجان را از حوضه ای به مساحت تقریبی ۲۰۶۷۵۰ کیلومتر مربع کشیده و به حوضه جنوبی این دریا میرساند .

- رود ارس

از کوه‌های هزار برکه (مین گل داغ) در جنوب ارس روم در مشرق ترکیه سرچشمه گرفته پس از گذشتن از سرزمینهای ترکیه ، ارمنستان و آذربایجان در مرز به شکل قوسی که گودی آن به طرف ایران می باشد در سراسر شمال غربی کشور در جهت غربی - شرقی به سوی دریای خزر جریان می یابد .

وسعت آبرگیر رودخانه ارس ، حدود ۱۰۰۰۰۰ کیلو متر مربع است . مهمترین رودهایی که در خاک ایران به آن ملحق می شوند ، از قره سو ، قطور ، زنگمار است که سرچشمه غالب این رودها از کوههای مرزی ایران و ترکیه می باشد .

- سفید رود

سفید رود یکی از مهم‌ترین رودهای حوضه آبریز دریای خزر است که به مقیاس کوچکتر قرینه رود ولگا در حوضه شمالی است .

سفید رود ، آبهای حوضه پهناوری را که شامل قسمتی از کوه‌های کردستان ، قسمت جنوبی فلات آذربایجان ، مناطق واقع در شمالغربی همدان و بالاخره قسمتی از مناطق داخلی کوهستانی البرز می گردد جمع کرده و به دریا می رساند .

- رود چالوس

رود چالوس به طول ۷۲ کیلومتر از آبهای دامنه های شمالی البرز (کندوان) تشکیل می شود و در کنار شهر چالوس به دریا وارد می شود .

- رود هراز

مرتفعات لار واقع در شمالشرقی تهران ، با دریافت نزولات جوی زیاد ، ذخیره قابل ملاحظه ای برای رودخانه های تابعه تشکیل داده و آبهای دامنه های شمالی را به رود هراز و آبهای دامنه جنوبی را به جاجرود روانه می کند .

این رودخانه به علت عبور از معابر کوهستانی سیلابی است و طغیانهای آن اغلب خسارتهایی به بار می آورد .

- رود گرگان

رود گرگان از کوه‌های آلاداغ خراسان سرچشمه می‌گیرد از مشرق به مغرب در بستر عریض و پرپیچ و خم جریان می‌یابد .

- رود اترک

رودخانه اترک به طول ۵۳۵ کیلومتر ، یکی از بزرگترین رودهای ایران است که در دامنه‌های شرقی کوه هزار مسجد ، حوالی قوچان در شمال‌شرقی ایران ، سرچشمه می‌گیرد .

این رود پس از مشروب ساختن دره حاصلخیز قوچان در جهت شرق به غرب جریان می‌یابد .

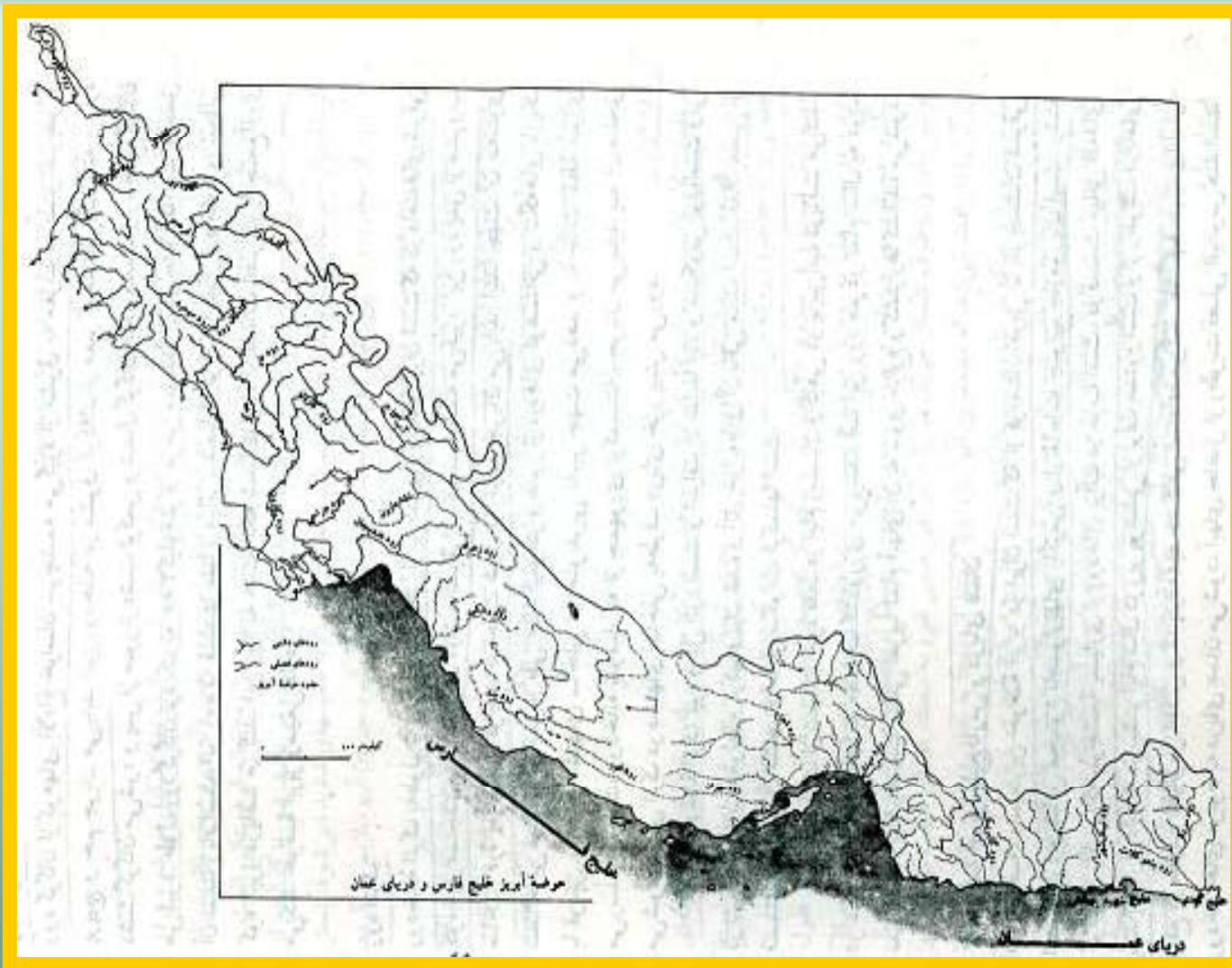

۲- حوضه آبریز خلیج فارس و دریای عمان

این حوضه ، وسیعترین حوضه آبریز در ایران است که از کردستان غربی تا بلوچستان شرقی امتداد دارد و شامل مجموع ناهمواریهای زاگرس و ارتفاعات جنوب جازموریان است .

رشته کوههای زاگرس که سرچشمه بسیاری از رودهای پر آب در غرب است .

حوضه آبریز خلیج فارس و دریای عمان

- رودخانه گاماساب

این رودخانه که در حوضه علیا گاماساب ، در مسیر وسطی سیمره ، و در قسمت سفلی کرخه نامیده می شود ، یکی از شریانهای مهم و پر شاخه زاگرس است که به وسیله صدها شاخه کوچک و بزرگ قوسی آب قسمت اعظم کوهستان را می برد .

رود گاماساب از جنوب شهرستان نهاوند سرچشمه می گیرد ، پس از دریافت شعباتی از ملایر و تویسرکان و همدان از يك بستر باریك کوهستانی می گذرد ، در قریه بیستون از پای بیستون عبور کرده و به کرمانشاهان می رسد .

- رود کارون

رود کارون به طول ۸۹۰ کیلومتر ، پرآب‌ترین و درازترین رود ایران است که قسمت اعظم جلگه خوزستان از رسوبات آن تشکیل شده است . این رود از ارتفاعات زردکوه بختیاری در رشته کوه‌های زاگرس در مغرب اصفهان سرچشمه می‌گیرد و شاخه های مهمی ، از جمله آب ونگ و آب خرسان درکوه‌های زاگرس به آن می‌پیوندد .

از شاخه اصلی کارون که به اروند رود می‌ریزد ۳ شاخه جدا می‌شود که به طرف خلیج فارس جریان می‌یابد و خلیج‌های کوچکی به نام خور تشکیل می‌دهد .

- رود جراحی

رود جراحی که از کوه‌های مشرق خوزستان سرچشمه می‌گیرد، از دو شاخه به نامهای زلال و مارون در محلی به نام کلات شیخ به هم متصل شده و رود جراحی را تشکیل می‌دهد.

- رودهای شور و میناب

ابتدا و انتهای این دو رود یکی است. هر دو از کوه‌های داراب سرچشمه می‌گیرند و هر دو در تنگه هرمز به خلیج فارس وارد می‌شوند.

۳ - حوضه های آبریز داخلی

حوضه های پست داخلی ایران ، بین رشته کوههای زاگرس و رشته کوههای مرکزی ، همچنین میان کوههای مرکزی و رشته کوههای شرقی ، قرار گرفته اند که همگی دارای ظاهری کاسه مانند (ناودیس) میباشند .

صفت مشترك رودخانه های تابع این حوضه ها ، دبی نا منظم و اندك و همچنین ، يك دوره کوتاه طغیان و کاهش سریع مقدار آب است ، و هر قدر به طرف مشرق نزدیک شویم ، بستر رودخانه ها در فصول گرما خشك شده و وسعت سطوح پایه که معمولاً گودالهای كوچك و پراکنده هستند محدودتر می شود .

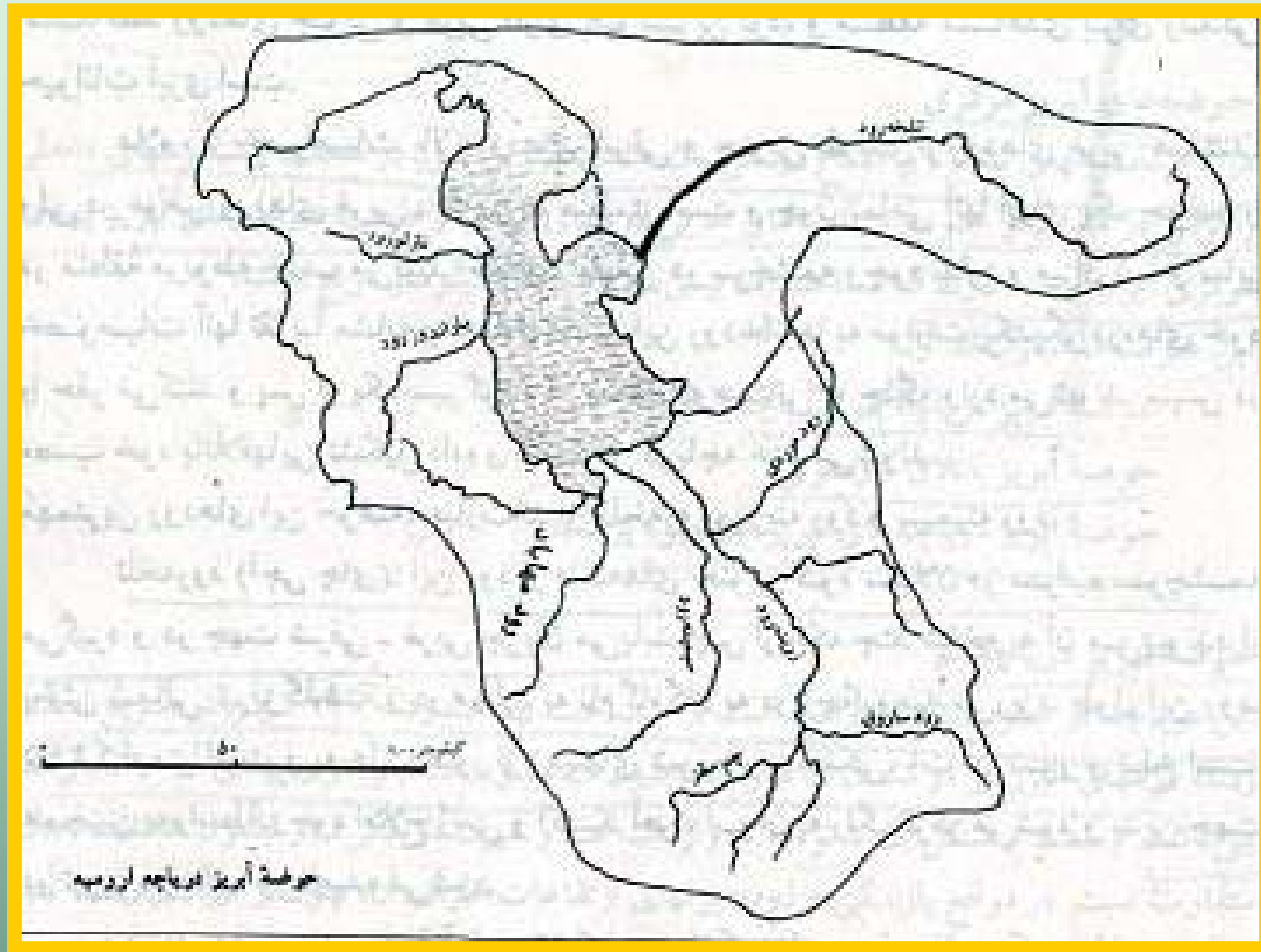
■ حوضه های آبریز داخلی با توجه به موقعیت جغرافیایی :

- حوضه آبریز غربی
- حوضه های آبریز مرکزی
- حوضه های آبریز شرقی

- حوضه آبریز غربی (دریاچه ارومیه)

■ دریاچه ارومیه گودال مستطیل شکلی است که در غرب فلات آذربایجان از شمال به جنوب کشیده شده و آبهای فلات را جذب می نماید و موجب تقسیم طبیعی آذربایجان به دو قسمت شرقی و غربی می گردد .

حوضه آبریز دریاچه ارومیه

■ تلخه رود (آجی چای) : این رود از دامنه های جنوبی کوه سبلان در سراب سرچشمه می گیرد و در جهت شرقی - غربی جریان می یابد .

■ زرینه رود : زرینه رود به طول ۲۴۰ کیلومتر از کوههای چهل چشمه کردستان سرچشمه می گیرد .

■ سیمینه رود : این رودخانه در حوضه ای کوچکتر در مجاورت زرینه رود جریان دارد . این رود از کوههای سفز و بانه سرچشمه می گیرد و خصوصیت دره های آن مشابه دره های زرینه رود است ، ولی واردات آب آن کمتر از رود مزبور می باشد .

- حوضه های آبریز مرکزی

در فاصله کوههای بینالود و آلاداغ در خراسان ، دامنه جنوبی البرز در شمال ، پیشکوههای داخلی زاگرس در مغرب و جنوب و دامنه های غربی کوههای کرمان و طبس ، حوضه های آبریز پهناور مرکزی ایران وجود دارند .

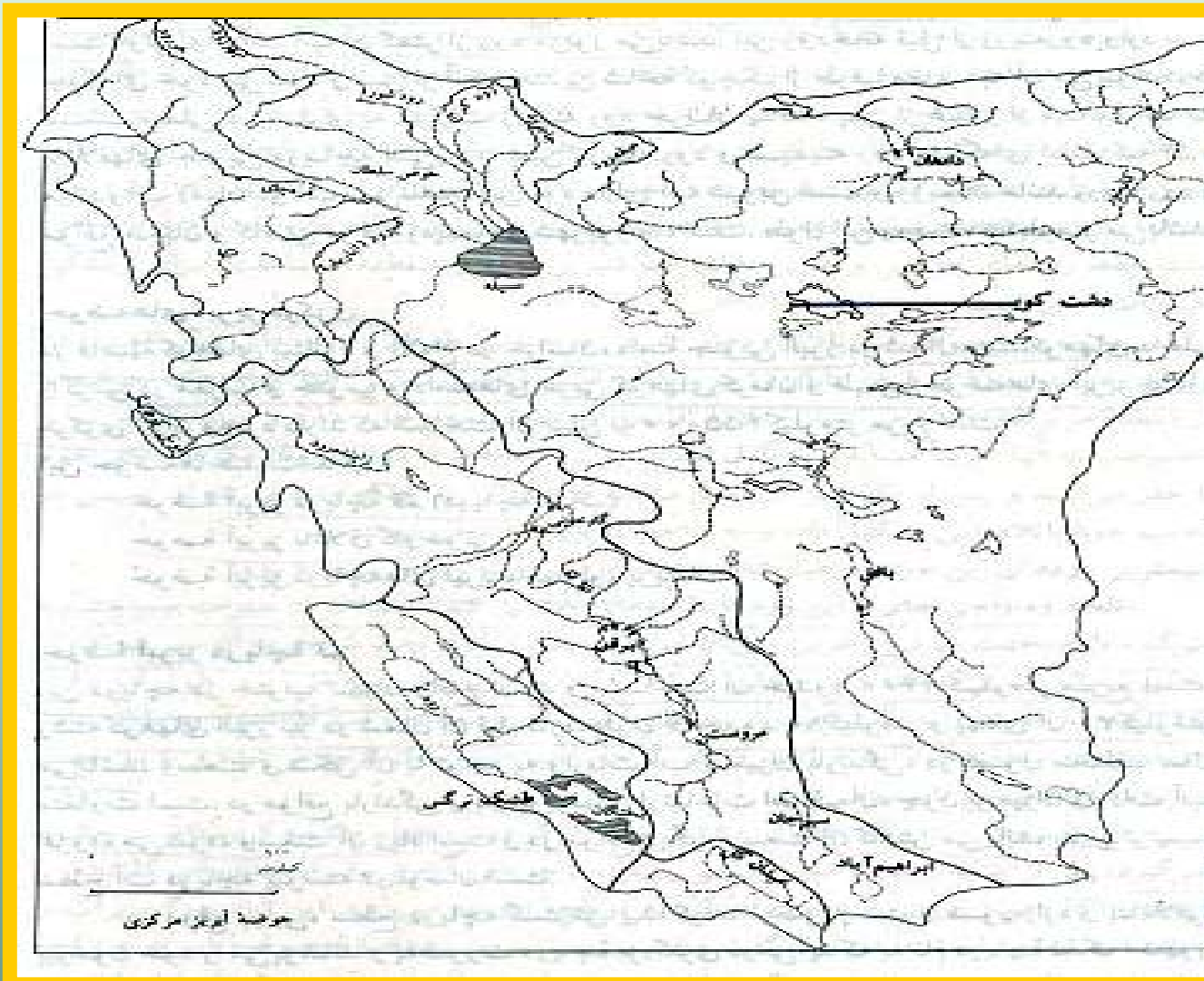
این حوضه ها عبارتند از :

حوضه آبریز دریاچه قم (دریاچه نمک)
حوضه آبریز باتلاق گاو خونی
حوضه آبریز دریاچه های نیریز ، مهارلو ، پریشان

- حوضه آبریز دریاچه قم

این دریاچه در جنوب تهران واقع است و مساحت آن حدود ۲۴۰۰ کیلومتر مربع است. رشته کوه‌های البرز نیز در شمال آن قرار دارد. طول آن حدود ۸۰ کیلومتر و پهنای آن ۳۰ کیلومتر می باشد.

رود کرج: این رود پر آبترین رود دامنه جنوبی البرز می باشد و جهت آن از شمال به جنوب است. رود کرج در منطقه کوهستانی رودی دائمی و در دشت پایکوه، فصلی است و در مجاور مسیله ویژگی رودهای اتفاقی را دارد.

حوضه آبریز مرکزی

حوضه آبریز باتلاق گاو خونی : در میان دامنه های شرقی زاگرس و کوههای مرکزی ایران ، حوضه طولانی و ممتدی به طول ۷۰۰ کیلومتر در جهت شمال غربی و جنوب شرقی وجود دارد که از تعدادی حفره و چاله های مجزا و مسدود تشکیل شده است که از جمله باتلاق گاو خونی است .

زاینده رود : زاینده رود پر آبترین و بزرگترین رودخانه فلات مرکزی ایران است که از دامنه های کوههای بختیاری (زرد کوه) سرچشمه می گیرد و در آن قسمت به نام چشمه جانان معروف است .

حوضه آبریز دریاچه بختگان (نیریز) :-

دریاچه نیریز در شمال استهبان در ۵۰ کیلومتری شرق شیراز میان دو رشته کوه موازی در ارتفاع ۱۵۵۰ متری قرار دارد .

حوضه های آبریز شرقی :-

در مشرق ایران ، در حد فاصل بین فلات ایران و افغانستان ، منطقه پستی قرار دارد که از شمال به جنوب ، از مجموعه ای از عوارض ، مرکب از دره ها و دشتهای ، گودالها و باتلاقها تشکیل یافته و یک منطقه طبیعی در حد فاصل این دو فلات ایجاد کرده است . هریرود که در سرحد ایران ، تجن نامیده می شود .

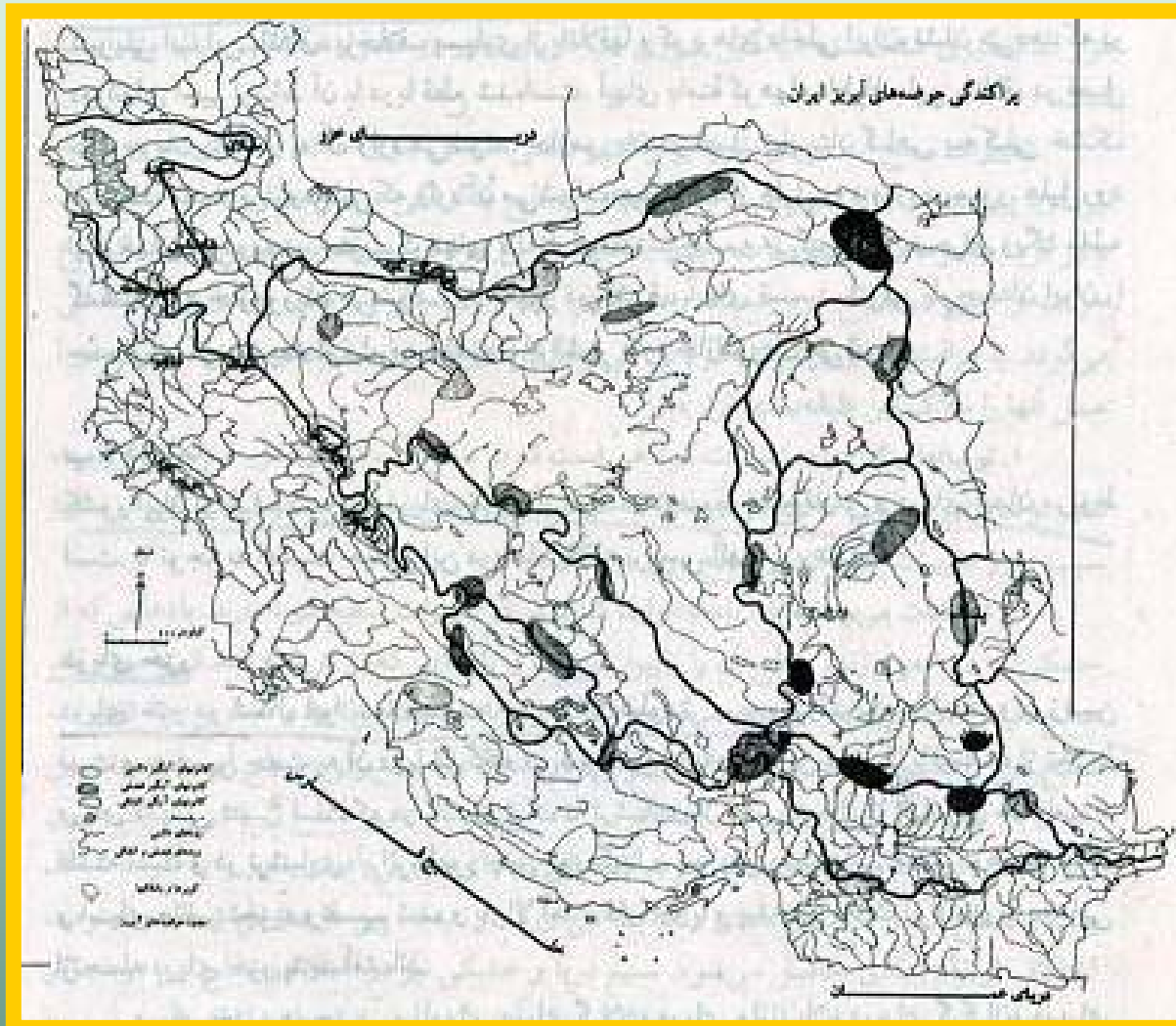
حوضه آبریز شرقی و جنوب شرقی

- حوضه آبریز هامون

گودال یا دریاچه هامون ، پست ترین عارضه این منطقه است که ارتفاع آن از سطح دریا در حدود ۵۰۰ متر می باشد . اطراف این دریاچه باتلاق و نیزار است . هیرمند تنها رود مهمی است که در خاک ایران به دریاچه می ریزد و آبهای کوهستانهای ایران و افغانستان را بدان وارد می کند .

رود هیرمند : رود هیرمند از مجموعه کوهستانی بسیار مرتفعی به نام کوه بابا واقع در جنوبغربی کابل سرچشمه گرفته و با شاخه های طویل پرآب ، دره های عمیقی در جهت جنوبغربی حفر می نماید . تمام آب رود هیرمند از ذوب برفهای رشته کوههای هندوکش و سایر ارتفاعات داخلی افغانستان فراهم می شود .

پراکندگی حوضه‌های آبریز ایران

- حوضه آبریز جازموریان

■ فرورفتگی جازموریان در بلوچستان در میان کوههای نسبتاً مرتفع کرمان و بلوچستان واقع شده و به وسیله يك رشته کوه در مشرق بندر عباس از سواحل جنوبی دریای عمان جدا می شود .

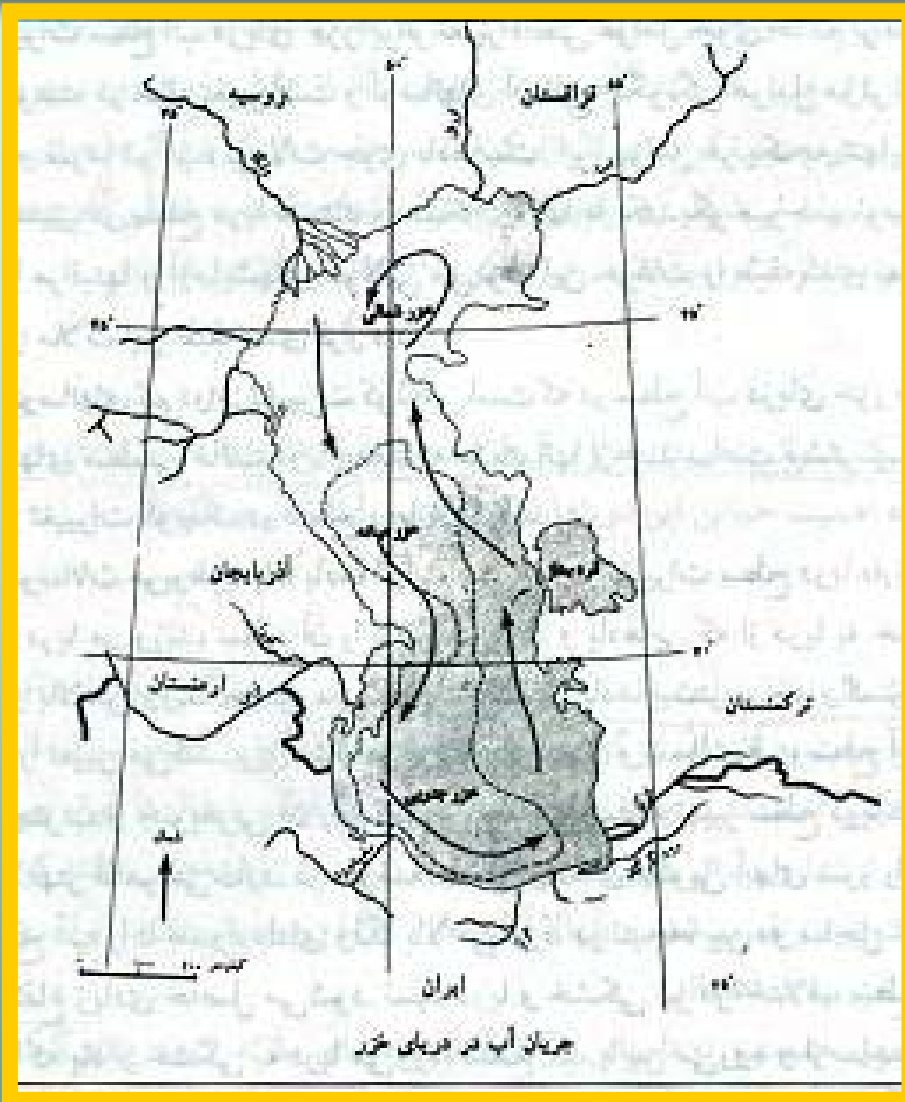
ب (دریاها

کشور ایران از طرف شمال با دریای خزر و از طرف جنوب با خلیج فارس و دریای عمان مربوط است .

- دریای خزر

دریای خزر در شمال ایران ، با وسعت ۴۲۴۰۰۰ کیلومتر مربع می باشد . ژرفای دریای خزر در حوضه شمالی بسیار کم و در حدود ۱۰ متر می باشد . بخش وسیعی از خزر شمالی به قدری کم عمق است که فقط کرجی خیلی کوچک می تواند در آن رفت و آمد نماید .

جریان آب در دریای خزر

پدیده های جغرافیایی پیرامون دریای خزر و تأثیرات اقتصادی آنها :

از جمله جزیره ها ، شبه جزیره ها و خلیجها دارای وضع ثابتی نبوده و متناسب با پسروی و پیشروی دریا تغییراتی می کنند .

۱- شبه جزیره میانکاله : این شبه جزیره در جنوب شرقی دریای خزر بین دریا و خلیج گرگان واقع شده است .

۲- خلیج گرگان : خلیج گرگان به شکل يك سه گوش نامنظم در جنوب شرقی دریای خزر واقع شده که به وسیله شبه جزیره میانکاله از دریای خزر جدا می شود .

۳- مرداب انزلی : مرداب انزلی به وسعت ۹۰ کیلومتر مربع در قسمت جنوبی بندر انزلی قرار گرفته است . طول این مرداب حدود ۳۰ کیلومتر و عرض آن ۳ کیلومتر است .

- خلیج فارس

خلیج فارس تنها معبر دریایی است که ایران را از طرف جنوب به اقیانوسهای آزاد مربوط می سازد . به همین جهت در تحولات اجتماعی - اقتصادی کشور موقعیت بسیار حساسی را دارا می باشد .

- سواحل خلیج فارس

زمینهای کرانه های شمالی خلیج فارس ، یعنی آن قسمتی که به خاک عراق و خوزستان اتصال دارد ، در هر سال حدود ۵۰ متر در آب دریا پیش می رود . بدین ترتیب ، در هر سال ، بیش از ۳۰۰۰ متر مربع از وسعت آبهای آن کاسته شده و بر خاک سرزمین عراق و جلگه خوزستان در ایران افزوده می گردد .

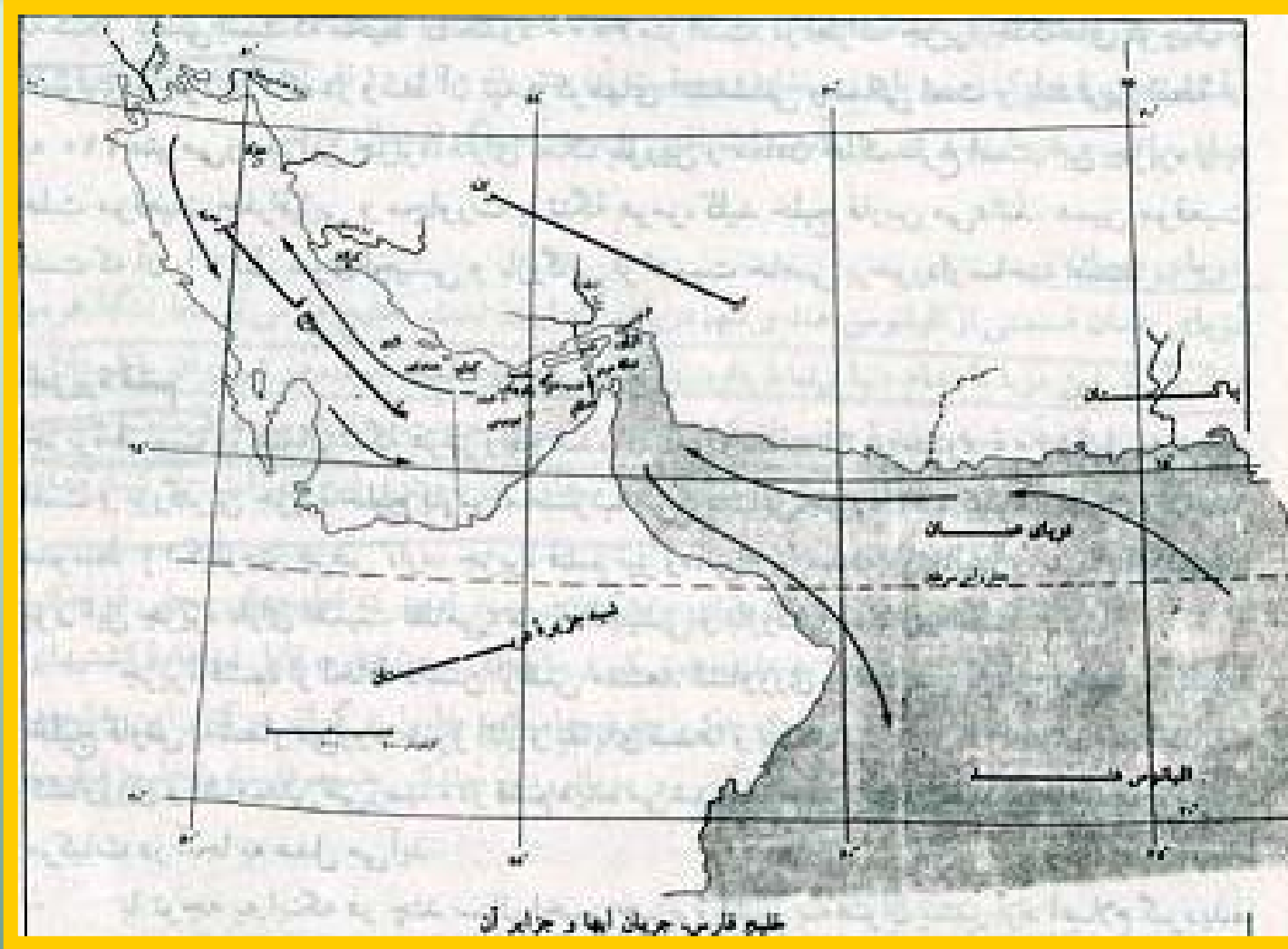
- آب و هوای خلیج فارس

خلیج فارس از جمله مناطقی از جهان است که دارای فصول منظم نیست . هوا در هفت یا هشت ماه از سال گرم و سوزان بوده و درجه حرارت به ۴۵ تا ۵۲ درجه سانتیگراد و در ۴ تا ۵ ماه از سال ، یعنی از آبان تا اسفند هوا ملایم و دلپذیر بوده و گاهی کمی سرد می شود .

- عمق خلیج فارس

عمق خلیج فارس از مغرب به مشرق افزایش می یابد . عمق متوسط آن بین ۴۰ تا ۵۰ متر است و ژرفترین نقطه آن در تنگه هرمز به ۱۰۰ متر می رسد ، ولی از این تنگه به بعد کف دریا يك مرتبه پایین می رود .

خلیج فارس جریان آبها و جزایر آن

- پدیده های جغرافیایی سواحل خلیج فارس و اثرات اقتصادی آنها

خور موسی : خور موسی مانند زبانۀ ای در دریا پیش آمده و بندر امام خمینی در مسافتی دور از دهانۀ آن واقع شده است .

جزیره هرمز : جزیره هرمز ، به فاصلۀ ۸ کیلومتر از بندر عباس ، در شمال جزیره لارک قرار دارد . این جزیره تقریباً به شکل بیضی است .

جزیره قشم : جزیره قشم در شمال تنگۀ هرمز واقع شده است و وسعت آن در حدود ۱۶۰۰ کیلومتر مربع است و بزرگترین جزیره خلیج فارس محسوب می گردد .

جزیره خارك : جزیره خارك در فاصله ۶۵ کیلومتری شمال غربی بوشهر واقع شده است . طول تقریبی این جزیره ۱۰ کیلومتر و عرض آن از ۴ تا ۵ کیلومتر است .

- دریای عمان

دریای عمان قسمتی از اقیانوس هند و تنها دریای آزاد ایران است . خلیج فارس توسط تنگه هرمز و از طریق این دریا با تمام دنیا ارتباط دارد . در شمال دریای عمان ایران ، در شرق آن پاکستان و هند و در غرب آن شبه جزیره عربستان قرار دارد و از سوی جنوب به اقیانوس هند متصل است .

ج) احداث سد و تأمین آب در ایران

بندها یا سدهای قدیمی متعدد در نقاط مختلف کشور که بعضی از آنها هنوز هم پابرجا و قابل استفاده است ، نشان می دهد که ساکنان این مناطق از قدیم هم همواره با کمبود آب مواجه بوده و جهت استفاده هرچه بیشتر از آبهای جاری سطحی تلاش کرده اند .

از لحاظ قدمت تاریخی سد سازی ، ایران را می توان
در ردیف اول کشورهای سدساز قدیم به شمار آورد .

- بند بهمن در فارس که به احتمال قوی در دوره هخامنشی
بنا شده است .

- بند امیر که حدود ۱۰۰۰ سال پیش در زمان
عضدالدوله دیلمی بنا شده است .

- سد ساوه که تقریباً در ۳۷ کیلومتری شهر ساوه ساخته
شده است .

امروزه پایه پای پیشرفت‌های دانش بشری و کشف قوانین موجود جهان ، نقش آب و استفاده از آن ، جای خاصی را اشغال کرده و بهره برداری از آن در تمام زمینه های حیاتی با در اختیار داشتن وسایل تکنیکی ، صورت پذیرفته است .

با توجه به هدف ایجاد سدها و بهره برداری از آنها ، سدها را به طور کلی می توان به دو گروه تقسیم کرد: سدهای مخزنی و سدهای انحرافی .

سدهای مخزنی ، در پشت خود ، مخزن آب
یا دریاچه ای تشکیل می دهد که از آن در زمینه
های مختلف استفاده می شود . مانند سدهای کرج ،
نتیان ، دز ، سفیدرود ، وشمگیر و ...

سدهای انحرافی ، برای انحراف و سوار کردن آب
رودخانه به کانال آبرسانی ساخته می شود .

- آبهای زیرزمینی

ایران از قدیم الایام يك کشور خشك کم آب بوده است ، کمی بارندگی و محدودیت منابع آبهای سطحی و نبودن آن در بسیاری از نقاط کشور، باعث شده که مردم بویژه کشاورزان و دامداران برای تأمین آب مورد نیاز خود و زراعت و احشامشان ، از آبهای زیرزمینی نیز استفاده کنند .

شیوه های استفاده از منابع آبهای زیر زمینی متفاوت است . آبهای زیرزمینی ممکن است خود به طور طبیعی از زمین خارج شود و جریان یابد (مثل چشمه ها) یا در اثر کندن و حفر قسمتی از زمین آن را خارج می کنند و مورد استفاده قرار می دهند (مثل چاه و قنات) .

۱- چشمه ها

خروج طبیعی آب زیرزمینی ، چشمه ایجاد می کند و در حقیقت ، اگر آب مخازن زیرزمینی به سطح زمین برسد ، محل خروج آن را چشمه می گویند .

در فلات ایران ، چشمه های متعدد بزرگ و کوچک وجود دارد .

چشمه ها و رودخانه ها از جمله نخستین منابع آبی هستند که ساکنان فلات ایران از آنها استفاده کرده اند . برای مثال تپه « سیلک » که در نزدیکی چشمه فین کاشان قرار دارد .

چشمه های محلات ، چشمه گیلان در مشهد ، چشمه علی در شهر ری ، و چشمه طاق بستان در کرمانشاه نیز نمونه های دیگری از چشمه های بزرگ و کهنسال فلات ایران می باشند .

اهمیت چشمه ها و مسائل بهره برداری از آنها در ایران :

- چشمه ها اغلب در نواحی کوهستانی و مرتفع ظاهر می شود .

- چشمه ها نه تنها در تأمین آب آشامیدنی احشام مراتع ، بلکه در رفع نیازمندیهای ساکنان مناطق کوهستانی و به ویژه از لحاظ آب قابل شرب ، اهمیت بسزایی دارد .

- چشمه ها نه تنها در تأمین آب آشامیدنی و کشاورزی و غیره ساکنان مناطق کوهستانی بلکه در آبیاری و دیگر مصارف مردم دارای اهمیت است .

- اهمیت مراتع به ویژه مراتع بیلاقی نیز بستگی به آب چشمه ها و پراکندگی آنها در نقاط مختلف هر مرتع دارد .

- در مناطق دشتی و حتی کویرها و بیابان های کشور ما نیز ، چشمه هایی یافت می شود ولی غالباً اهمیت آنها از چشمه های مناطق کوهستانی کمتر است .

۲- چاهها

چاه عبارت است از يك سوراخ كم و بيش عميق و استوانه ايکه در زمين احداث مي کنند تا بتوانند به وسيله طناب يا تلمبه ، آب را از عمق آن خارج سازند .

- چاههای نیمه عمیق

در مناطق کم آب ، از زمانهای بسیار قدیم ، حفر چاههای نیمه عمیق و معمولی متداول بوده است . چون در گذشته استفاده از تلمبه یا موتور معمول نبود ، فقط از آبهای زیرزمینی کم عمق و نزدیک سطح زمین استفاده می شد ، به ویژه در مناطقی که شیب خیلی کم بوده و حفر قنات میسر نبوده است .

چاه‌های عمیق

در چاه‌های نیمه عمیق ، فقط از آب‌های سطحی زیرزمین استفاده می شود در حالی که در بسیاری از نقاط ، آنها در سفره های عمیق زیر زمین قرار دارند .

مشکلات ناشی از حفر بی رویه چاهها در ایران :

اگر به طور بی رویه و بدون رعایت اصول فنی از این منابع بهره برداری کنیم ، آب این سفره ها به اتمام خواهد رسید . با تمام شدن این منابع ، علاوه بر خسارت فراوانی که در نتیجه قطع و عدم آب در منطقه به وجود می آید ، برای جبران این کمبود و تشکیل مجدد سفره آب زیر زمینی ، یا باید فعالیتها را متوقف و سالیان دراز صبر کرد تا به طور طبیعی جبران شود .

بر اساس اعلام رسمی مقامات مسئول ، حفر چاه‌های غیر مجاز و به ویژه در مناطق کم آب و ممنوعه ، صدمات جبران ناپذیری به منابع آبی زیرزمینی وارد نموده و ادامه حفر این گونه چاهها برای کشاورزی و نیز آب مصرفی مردم فاجعه آمیز خواهد بود .

۳- قناتها

حفر قنات ، قدیمیترین و بزرگترین اقدام ایرانیان در تهیه آب از روزگار باستان بوده است .

برای احداث قنات ، ابتدا چاههای عمیقی به عمق ۱۵۰ تا ۲۰۰ متر به نام « مادر چاه » در پایکوهها و یا در دامنه های با شیب مناسب به قطر ۱ تا ۲ متر حفر می کنند و دیواره این چاهها ساده و عاری از هر گونه پوشش است تا آب بتواند به داخل چاه نفوذ کند .

تعداد قنات‌هایی که تا کنون در ایران حفر شده ، در حدود ۴۰۰۰۰ رشته برآورد گردیده است . پراکندگی قناتها در کشور یکسان نیست .

بخش اعظم قناتها در نواحی داخلی ، از جمله در دشت کویر و دشت نمك قرار دارند .

- اهمیت قنات و لزوم حفظ آنها در ایران

آبی که از قنات‌ها به دست می آید ، بیش از ۲۴ درصد کل آبهای زیرزمینی است که سالانه برداشت می شود .

روشهای توسعه و بهبود بهره برداری از منابع آب موجود کشور :

برای تأمین مطمئن آب مورد نیاز کشاورزی، شهری و صنایع هدفهای بلند مدت و خط مشی های اساسی توسعه منابع آب به شرح ذیل خواهد بود :

- الف) تأمین آب مورد نیاز کشاورزی
- ب) تأمین آب مورد نیاز شهرها و صنایع
- ج) کنترل آبهای سطحی برای تولید برق و جلوگیری از خسارات ناشی از طغیان
- د) کنترل کیفیت و نگهداری منابع آب کشور

خط مشی های اساسی توسعه منابع آب به شرح ذیل می باشد :

- جلوگیری از هدر رفتن آبهایی که به دریاها ، دریاچه ها ، باتلاقها و کویرها جاری می شوند .

- بهره برداری از آب رودخانه های مرزی و ایجاد شرایط لازم برای استفاده از حق آبه ای کشور .

- انتقال آب از حوضه هایی که بیش از احتیاجات محلی منابع آب در اختیار دارند به مناطق مستعد ولی خشک .

- بهره برداری هماهنگ از آبهای سطحی و زیر زمینی برای حداکثر استفاده از آب موجود در هر منطقه .

- جلوگیری از شور شدن آبهایی که به علت عبور از طبقات شور و گنبد های ممکن غیر قابل استفاده می گردند .

- اجرای طرحهای وسیع آبخیز داری در حوضه های آبریز رودخانه ها برای کاهش شدت جریان آب و افزایش ذخیره آب در این حوضه ها .

- بهره برداری از آبهای زیرزمینی تشکیلات آبرفتی و آهکی با روشهای علمی و فنی به طوری که هدر رفتن آب به خصوص در قنوات و چشمه سارها به حداقل کاهش یابد .

- احداث شبکه های زهکشی برای جلوگیری از شور شدن اراضی آبهای زیرزمینی کم عمق .

- خاک

منابع خاکی کشور را می توان بر اساس قابلیت آن برای کشاورزی به سه گروه خاک خوب ، متوسط ، بد و نامناسب تقسیم کرد .

براین مبنا از حدود ۱۶۵ میلیون هکتار مساحت کشور ، حدود ۳۲ میلیون هکتار (۴/۱۹ درصد) از آن را خاکهای خوب و مستعد ، ۱۹ میلیون (۵/۱۱ درصد) را خاکهای متوسط و ۱۱۴ میلیون (۱/۶۹ درصد) از مساحت کشور را خاکهای بد و نامناسب برای کشاورزی تشکیل می دهند .

باتوجه به این تقسیم بندی می توان گفت به منظور افزایش تولیدات کشاورزی از طریق بالا بردن سطح زیر کشت ، در صورت استفاده صحیح از منابع آب ، محدودیتی از نظر منابع خاک وجود ندارد .

قابل ذکر است که در حال حاضر از اراضی موجود بالغ بر ۱۶ میلیون هکتار آن مورد بهره برداری قرار می گیرد .

■ خاکهای ایران را با توجه به توزیع آنها به سه دسته مهم تقسیم می کنند :

۱- خاک جلگه و دشتها و دره ها که منشأ تشکیل آنها علاوه بر آب ، باد نیز مؤثر می باشد .

۲- خاکهای فلات که به لحاظ اختلاف در مواد تشکیل دهنده آنها دارای رنگهای متفاوت است .

۳- خاکهای اطراف دریای خزر که به علت وجود آب و هوای مرطوب وضعی کاملاً متفاوت با سایر نقاط ایران دارند .

- جنگل و مرتع

پوشش گیاهی متنوعی در مناطق مختلف ایران مشاهده می شود . این تنوع بستگی به وضع طبیعی و آب و هوا دارد .

- پوشش گیاهی در ناحیه خزر

شامل جنگلهای انبوه ، نیمه انبوه و چمنزار های سرسبز دائمی و پهناور می باشد .

پوشش گیاهی ناحیه خزری را از نظر اهمیت میتوان
به چهار دسته تقسیم نمود :

الف (جنگلهای انبوه با وسعت ۶۴۴۰۰۰ هکتار .

ب (جنگلهای متوسط که در حدود ۸۲۸۰۰۰ هکتار است .

ج (جنگلهای درجه سه که در حدود ۳۶۸۰۰۰ هکتار است .

د (مزارع و اراضی غیر جنگلی که در حدود یک میلیون
هکتار است .

پوشش گیاهی در ناحیه معتدل کوهستانی

ناحیه کوهستانی ایران از پوشش گیاهی کامل و ممتدی برخوردار نیست .

جنگلهای ناحیه کوهستانی در بعضی جاها تنک و فاقد گیاهان زیر درختی هستند .

در برخی جاها انبوهتر می باشند و در زیر آنها درختچه های گوناگون می رویند .

بیشتر ناحیه کوهستانی ایران از استپ پوشیده شده است . که در این نوع استپها ، درختچه ها و درختها نیز دیده می شوند .

پوشش گیاهی در ناحیه بیابانی و نیمه بیابانی

در ناحیه بیابانی ایران به علت باران کم و نامنظم و تبخیر زیاد و وزش باد ، پوشش گیاهی ممتدی وجود ندارد .

انهدام پوشش گیاهی، فرسایش خاک و جنگلکاری مصنوعی

اکوسیستم فوق العاده آسیب پذیر فلات ایران با تمام عوامل نامساعد طبیعی خود و با سابقه بهره برداری هزاران ساله در قسمتهایی از آن و نیز با فشار فزاینده ای که رشد سریع جمعیت بر آن وارد می آورد و سرانجام به دلیل بهره برداری سنتی که بدون توجه به حفاظت منابع طبیعی صورت میگیرد ، امروزه در تمامی کشور در معرض تهدید قرار گرفته است . انهدام پوشش گیاهی و فرسایش خاک از نظر سیمای ظاهری چشمگیرترین پیامدهای بهره برداری بی رویه انسان هستند .

الف) انهدام پوشش گیاهی
ب) فرسایش خاک
ج) جنگلکاری مصنوعی

منابع دریایی : حدود دو سوم سطح کره زمین از آب پوشیده شده است و دریا یکی از بزرگترین منابع پروتئین مصرفی در جهان می باشد .

ماهگیری در دریای خزر : طبق بررسیهای به عمل آمده ، دریای خزر و رودخانه های مجاور آن دارای منابع مختلف ماهی است .

کمبود ماهی در دریای خزر ، دلایل مختلفی دارد که
اهم آن عبارت اند از :

- صید بی رویه ماهی در دریای خزر

- پر شدن رودخانه های مشرف به دریا و مرداب انزلی از رسوبات .

- رواج سمومات ناشی از مبارزه با آفات نباتی و مسمومیت آبهایی که ماهیها در فصل تخم ریزی به آنجا می روند .

- آلودگی آب رودخانه ها بر اثر احداث کارخانه ها در مجاورت آنها و ورود فاضلابها به مرداب انزلی .

- احداث سدهای متعدد بر روی رودخانه هایی که به این دریا می ریزند .

عوامل عدم توسعه مطلوب صنعت ماهیگیری در شمال را می توان به دلایل ذیل ذکر کرد:

- وسایل و تأسیسات ماهیگیری در طول سواحل دریای خزر .

- افراد آموزش لازم را جهت افزایش تجربه و دانش ماهیگیری را نمی بینند .

- فرصتهای دیگر اشتغال در منطقه زیاد نمی باشد .

ماهگیری در آبهای جنوبی

خلیج فارس اگرچه از نظر کشتیرانی در حکم دریای آزاد به حساب می آید ، ولی از نظر استفاده از منابع طبیعی آن ، اعم از ماهی و منابع حیوانی عمق دریا مانند صدف ، مرجان و غیره و منابع معدنی زیر کف دریا مانند نفت در حکم ملك مشاع کشورهای ساحلی خلیج فارس است .

در زمینه صید ماهی در جنوب کشور نیز مشکلاتی وجود دارد که بعضی از آنها عبارتند از :

- عدم وجود امکانات زیر بنایی صید همچون جاده ، آب ، انبار و ...

- عدم توجه کافی مردم ، به این شغل به خاطر سطح درآمد کم با مقایسه با جاذبه ناشی از واردات کالا از شیخ نشینها .

- کمبود لنج و قایق و کشتیهای صیادی

- پراکندگی جمعیت صیادان در طول ساحل

- کمبود تحقیقات در مورد منابع دریایی در خلیج فارس و دریای عمان .

- عدم وجود برنامه ریزی قوی

- عدم آشنایی کافی مصرف کننده ایرانی باماهیهای جنوب .

ماهگیری در آبهای داخلی

علاوه بر صید ماهی در آبهای شمالی و جنوبی کشور ، اولین بار در ایران در سال ۱۲۹۹ ، عملیات مربوط به پرورش سه میلیون ماهی آغاز گشت .

اقدامات انجام شده در مورد توسعه پرورش ماهی در آبهای داخلی عبارتند از :

- انجام مطالعات و ایجاد مراکز پرورشی و کارگاههای موقتی .
- ایجاد کارگاهی برای پرورش تاس ماهی که ظرفیت آن ۵/۳ میلیون ماهی در سال است .
- برنامه ریزی پرورش ماهی کپور در فومن و ایجاد کارخانه ای به ظرفیت ۱۲ میلیون ماهی در ساری .
- ایجاد مرکز پرورش ماهی در یکان دشت فارس و ایجاد استخرهای مصنوعی زیادی در اطراف کشور توسط دولت و بخش خصوصی .

بخش پنجم

جغرافیای کشاورزی ایران

بررسی تاریخچه کشاورزی در ایران

کشاورزی همیشه در طول تاریخ چند هزار ساله ایران از مهمترین مسائل بوده است . موضوع خشکی فلات ایران به علت موقعیت خاص طبیعی آن و بروز خشکسالی از اهم مسائلی بوده که از روزگاران بسیار قدیم مورد توجه مردم این سرزمین بوده است و کوششیدند با اقداماتی از قبیل درختکاری و ایجاد باغها و احداث نهرها و کانالها و توسعه مزارع کشاورزی از خشکی زیاد بکاهند .

پس از حمله اعراب و با شروع عصر اسلامی ایران ، با وجودی که کشاورزی ایران رونق دوران گذشته را نداشت .

حمله وحشتناك مغولها ، آسيب و خسارت فراواني به کشاورزي و دامپروري ايران وارد ساخت .

دوران صفويه ، دوران ترميم گذشته بود . در اين دوره با احداث راهها و ارتباط نواحی مختلف و فراهم کردن تسهیلات و احداث سدهای عظیم کشاورزی در ایران توسعه یافت و تولید و مصرف افزون گردید .

در دوره افشاریه و زندیه علاقه به توسعه کشاورزی و آبادی کشور وجود داشت . نهر نادری در دشت مغان که اراضی مغان را مشروب می ساخت و هم اکنون در عمران دشت مغان از بخشی از آن استفاده می شود را می توان به عنوان نمونه نام برد .

پس از فوت نادر و کریمخان زند وضع کشاورزی رفته رفته مختل شد ، در دوران زندیه و قاجاریه فقط گاهی اقداماتی صورت می گرفت .

از جمله پیامدها و عوارض اصلاحات ارضی در رژیم گذشته
به موارد زیر می توان اشاره نمود :

۱- ایجاد سردرگمی و هرج و مرج در مدیریت کشاورزی .

۲- انتقال پول و دارایی کشور به دست مالکان و فئودالها
برای جلب رضایت و شدت بخشیدن به جذب کارخانه های
مونتاز .

۳- تحکیم بخشیدن به سیاست سلطه گری بر مردم و فریب
دادن آنها یا تظاهر .

۴- آزاد گذاشتن دست جامعه کشاورزی نا آشنا با
ماشین آلات و ادوات کشاورزی .

۵- مستثنی کردن اراضی مرغوب مالکان و تبدیل آنها به مراکز کشت و صنعت ، به منظور تولید محصولات غیر اساسی، از قبیل مارچوبه، توت فرنگی، نهال، صیفی کاری .

۶- مهاجرت کشاورزان به پایتخت ، مراکز استانها و شهرستانها .

این اقدامات از يك سو تخریب و ویرانی اقتصاد کشاورزی و وابستگی کامل کشاورزی ایران و از سوی دیگر موجب تخریب و انهدام اراضی آباد و از بین رفتن مراتع جنگلهای سرسبز گردید .

ساخت زراعی ایران

ساخت زراعی ایران از نظر مالکیت براساس خرده مالکی و از نظر بهره برداری براساس تولید در واحدهای کوچک دهقانی استوار است .

تاقبل از سال ۱۳۴۱ در ایران مالکیت خصوصی بر زمین عمدتاً به صورت ارباب و رعیتی بود و املاك خالصه ، موقوفه ، سلطنتی ، بزرگ مالکی ، خرده مالکی و مالکیت‌های جمعی همچون مالکیت قبایل و عشایر دیده می شد .

با اجرای اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۱ و پایان یافتن مراحل سه گانه آن در سال ۱۳۵۱ ، ۲۴ درصد از روستائیان صاحب زمین شدند ، لکن توزیع زمین در میان خانوارهای زمیندار همچنان نامتعادل باقی ماند .

■ علی رغم اجرای اصلاحات ارضی ، قدر مطلق بهره برداریهای بیش از ۵۰ هکتار افزایش یافته است .

■ با پیروزی انقلاب اسلامی ایران اقداماتی از قبیل مصادره اراضی ، واگذاری زمینهای موات و بایر توسط « هیئت‌های هفت نفره واگذاری زمین » و انحلال اکثر شرکتهای زراعی ، در توزیع اراضی تغییراتی ایجاد گردید و توزیع زمین همچنان در میان خانوارها نامتعادل باقیمانده است .

نولیدات کشاورزی ایران

۱- محصولات غذایی کشاورزی ، شامل غلات ، حبوبات ، سبزیها و میوه ها .

۲- نباتات عمده صنعتی ، شامل :

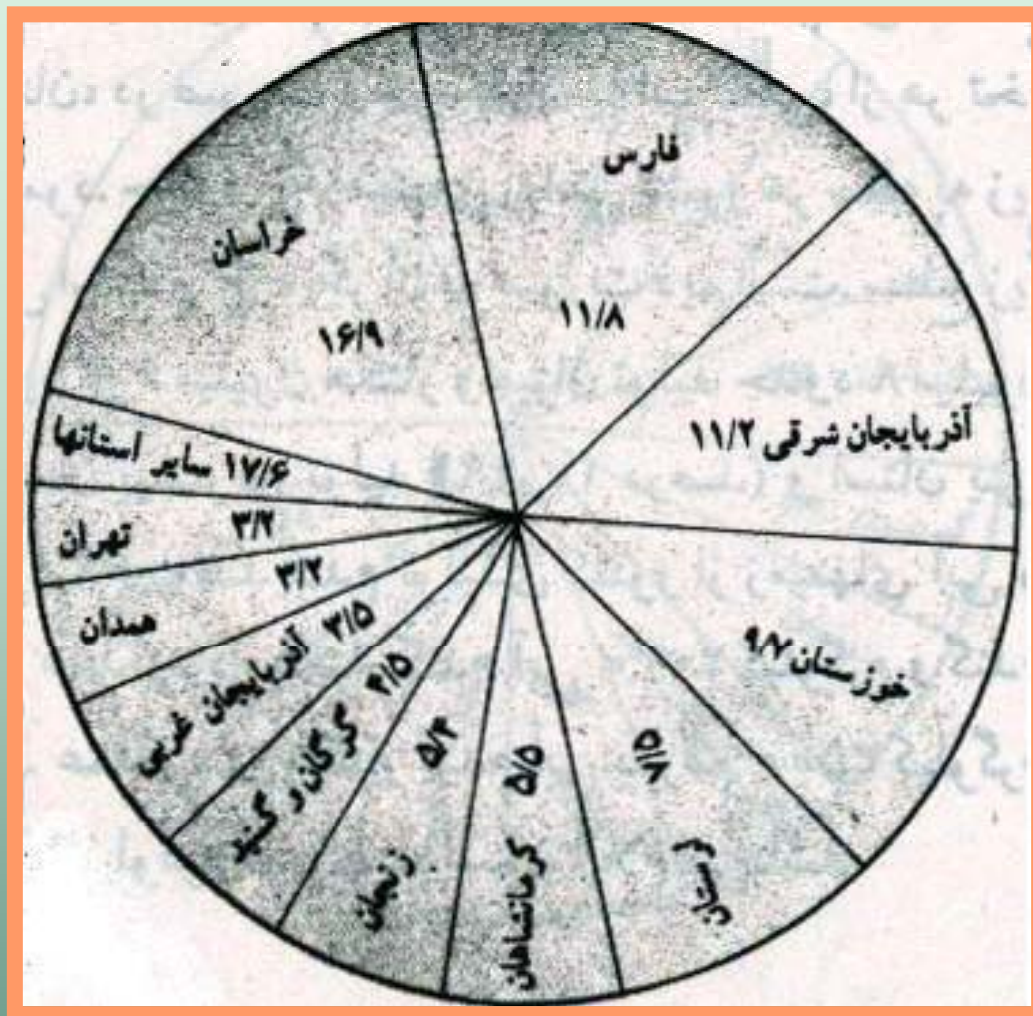
- نباتات صنعتی خوراکی ، از قبیل نیشکر، چغندر قند و چای .
- نباتات صنعتی که در صنایع ریسندگی و بافندگی مصرف دارند ، از قبیل پنبه ، کنف و کتان .
- نباتات صنعتی روغنی مانند ذرت ، سویا ، زیتون و آفتاب گردان .
- نباتات صنعتی دختانی ، مانند توتون و تنباکو .
- نباتات صنعتی صمغی مانند کتیرا .
- نباتاتی که مصرف دارویی و رنگرزی دارند مانند گل گاو زبان ، گل ختمی ، گل محمدی ، نیل و روناس .

محصولات غذایی کشاورزی

- غلات

گندم : یکی از مواد غذایی ضروری و قوت اصلی اکثریت عظیمی از مردم ایران را تشکیل می دهد . به علت افزایش جمعیت روز افزون نیاز به این ماده غذایی روز به روز بیشتر می شود .

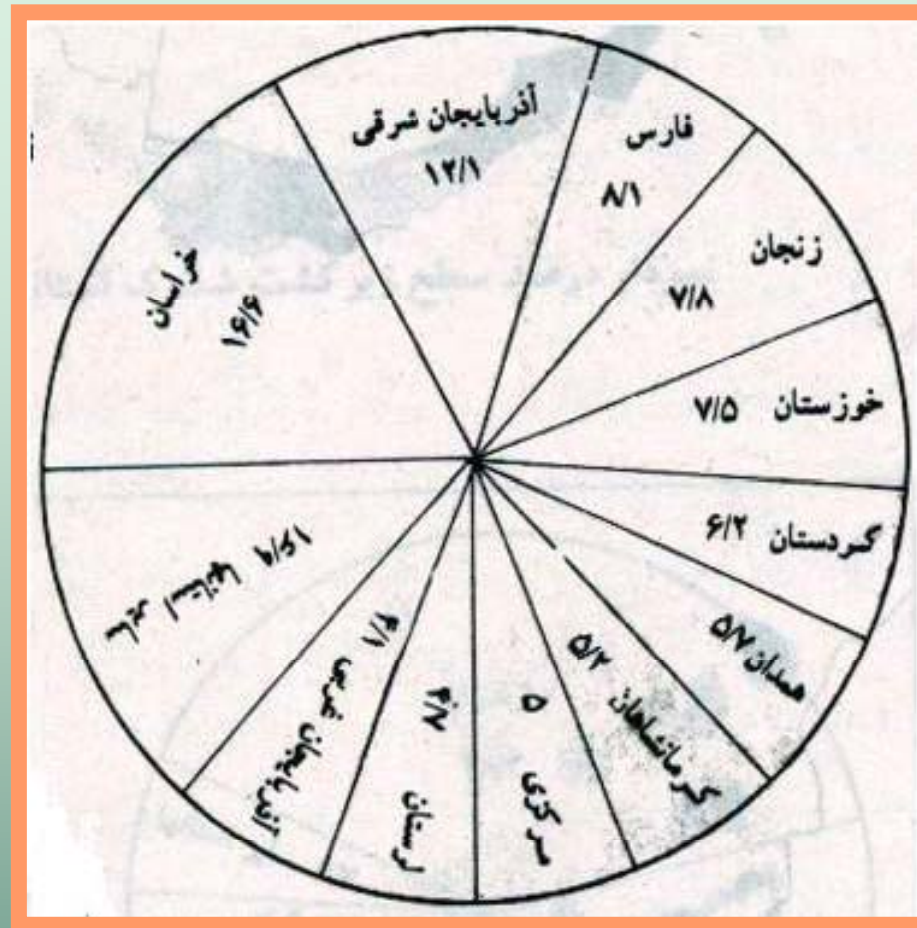
جو : شرایط طبیعی کشت و برداشت جو مانند گندم است . جو نیز در اکثر نقاط ایران به عمل می آید .

نمودار درصد سطح زیر کشت جو استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

نمودار درصد میزان تولید جو استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

نمودار درصد سطح زیر کشت گندم استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

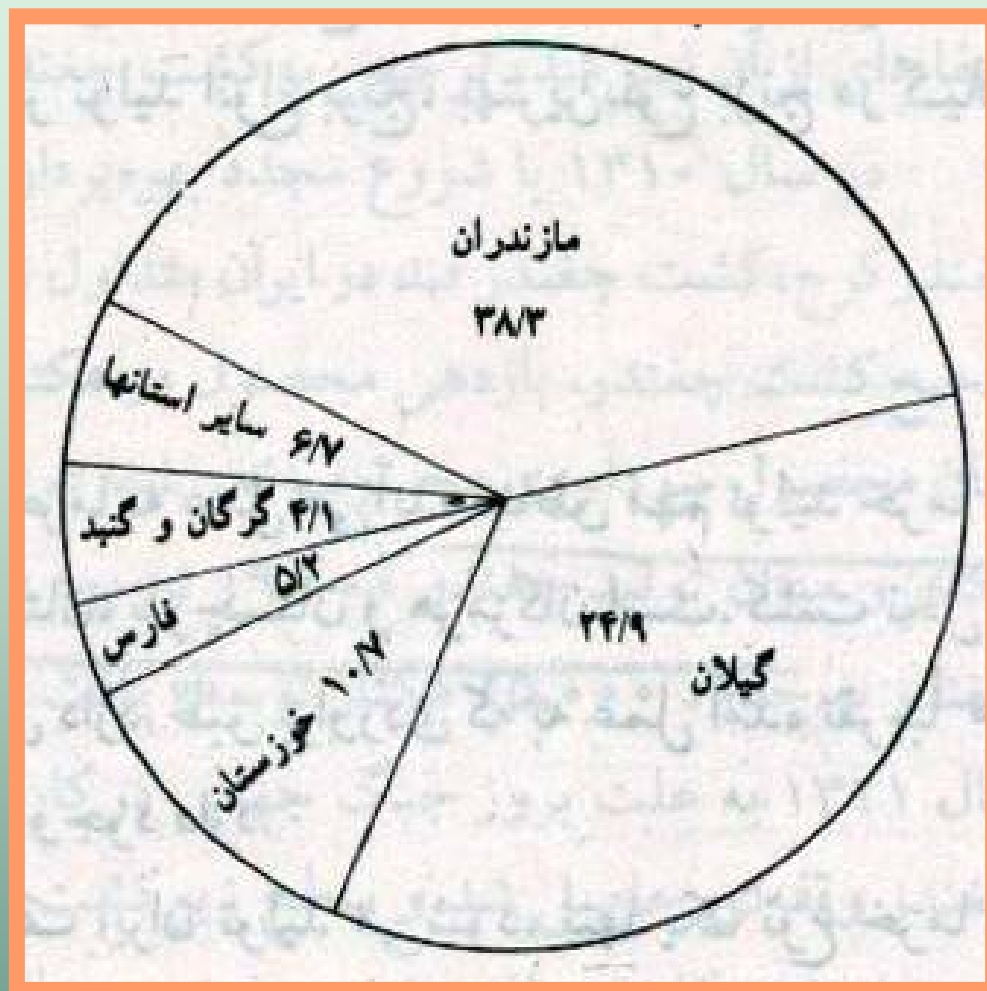
نمودار درصد میزان تولید گندم استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

■ **برنج :** یکی از مهمترین محصولات خوراکی و غذایی است که زراعت آن در اکثر نواحی پرآب جهان رواج دارد . در دو دهه اخیر با اتخاذ روشهای پیشرفته متناسب با شرایط طبیعی تولید آن از ۲ تن فراتر رفت .

■ **معروفترین نواحی تولید کشت برنج در استان گیلان ، لاهیجان ، رشت ، لنگرود ، انزلی و فومنات است .**

■ **استان مازندران نیز از نظر زراعت برنج پس از گیلان در مقام دوم قرار دارد . مهمترین مناطق تولید آن عبارتند از : تنکابن ، آمل ، بابل ، بابلسر ، ساری ، بهشهر ، گرگان .**

نمودار درصد سطح زیر کشت شلتوک استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

نمودار درصد میزان تولید شلتوک استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

خرما : مناطق مهم تولید خرما در استانهای خوزستان ،
فارس ، بوشهر ، کرمان ، هرمزگان ، سیستان و بلوچستان
است . میزان صادرات آن در بالاترین سطح خود از
۴۵۰۰۰ تن (۳۰۰۰۰ تن خرمای بسته بندی شده و
۱۵۰۰۰ تن خرمای حصیری) بیشتر نبوده است .

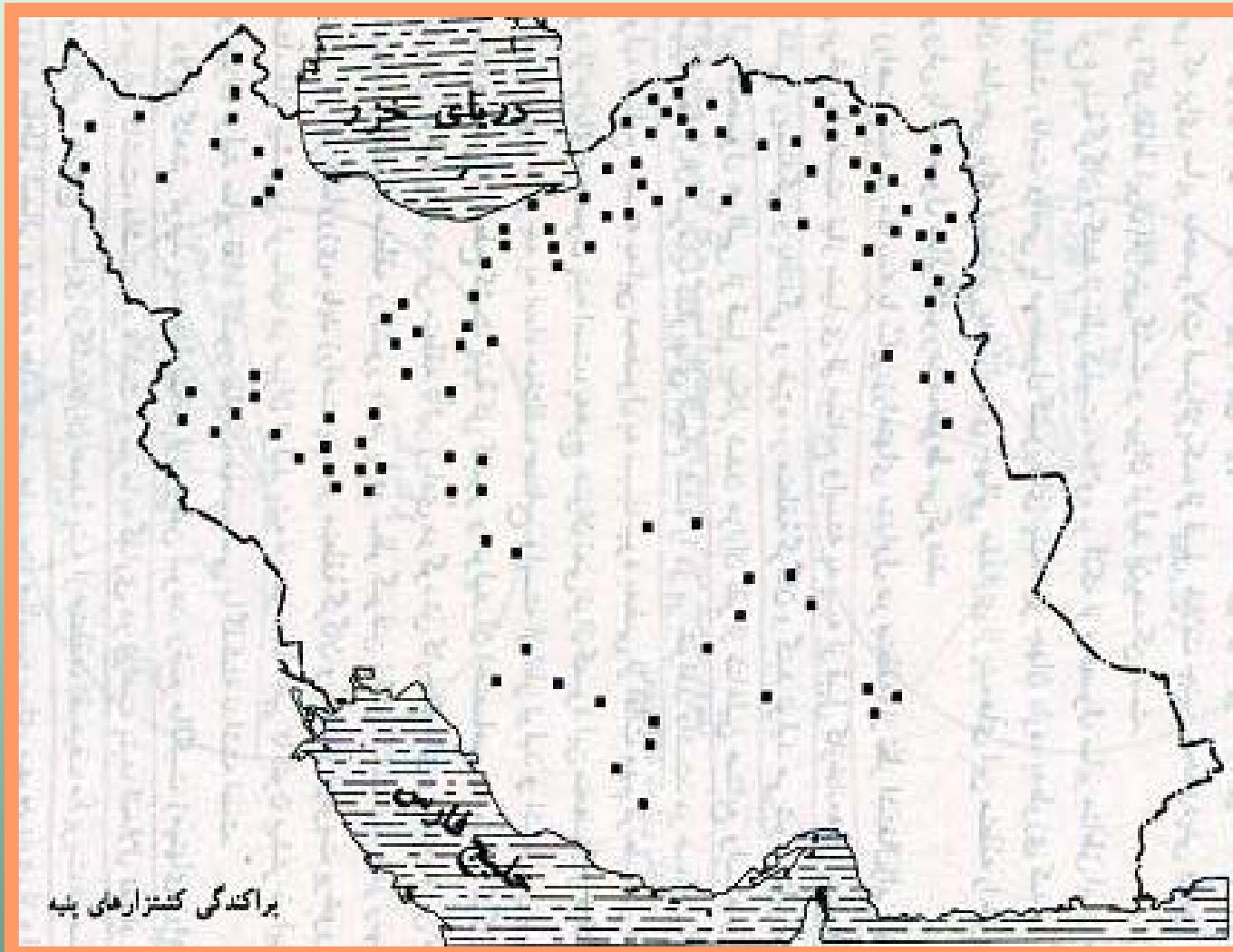
کشت چغندر در ایران

هم اکنون در نواحی سردسیر در استانهای خراسان ، فارس ، اصفهان ، کرمانشاه ، همدان و آذربایجان چغندر قند کشت می شود .

مناطق کشت پنبه در ایران

در نواحی گنبد و گرگان ، خراسان ، استان مرکزی ، فارس ، آذربایجان شرقی ، کرمان و اصفهان و در برخی نواحی دیگر کشتزارهای متعدد کم و بیش وسیع پنبه وجود دارد .

زراعت پنبه در مقایسه با سایر زراعتهای متداول در منطقه ، از نظر اشتغال زایی از اهمیت زیادی برخوردار است .

پراکندگی کشتزارهای پنبه

پراکندگی کشتزارهای پنبه

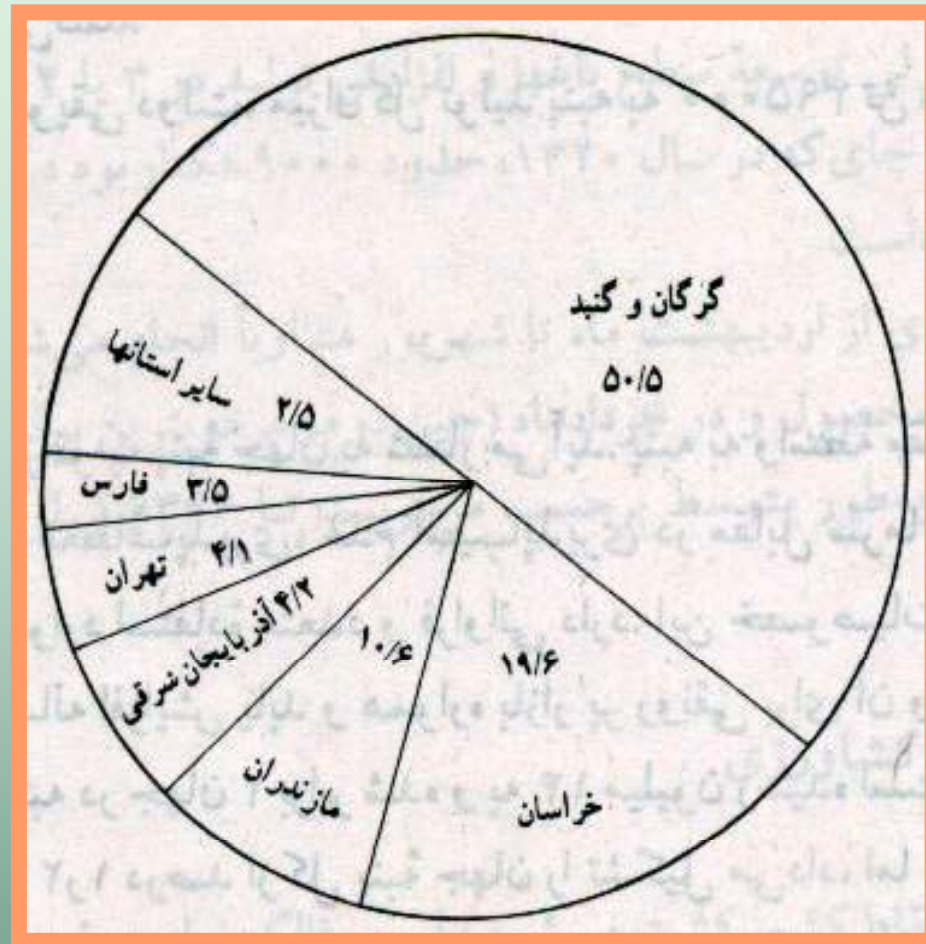

نیاز بسیاری از صنایع وابسته به پنبه از قبیل کارخانه های پنبه پاک کنی ، روغن کشی ، ریسندگی و بافندگی و ... در منطقه گرگان و گنبد تولید می شود . و کاهش این محصول عواقبی از قبیل بیکار شدن هزاران نفر از شاغلین صنایع وابسته و به هدر رفتن میلیاردها ریال سرمایه گذاریهای انجام شده را در بر خواهد داشت .

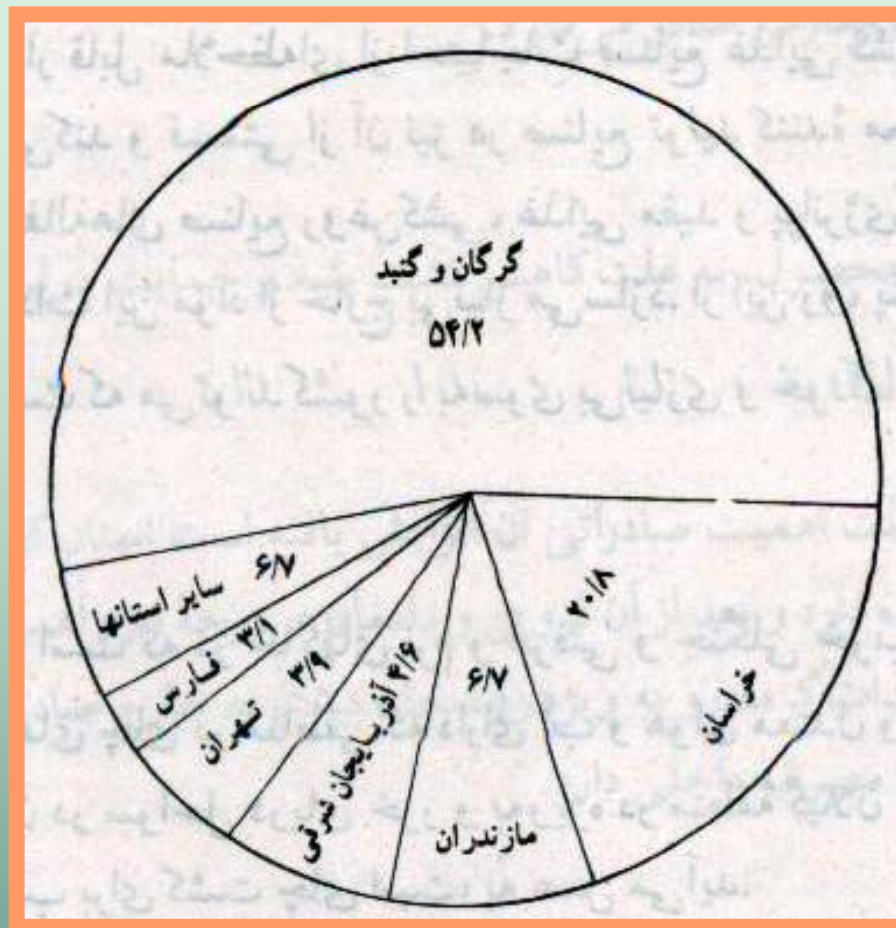

دلایل کاهش تولید پنبه عبارتند از :-

- روشن نبودن وضع مالکیت زمینهای زراعی .
- عدم امنیت در امر کاشت ، داشت و برداشت و سرمایه گذاری در زراعت پنبه .
- انحلال تعداد زیادی از شرکتهای زراعی .
- خروج بسیاری از کشتکاران عمده پنبه از منطقه .
- تضعیف مدیریت در سازمانهای کشاورزی مناطق شمالی و عدم جایگزینی مدیریت مناسب برای بهره برداری از واحدهای مزبور.
- عدم تأمین به موقع وسایل فنی کشاورزی و قطعات یدکی و خرابی موتور پمپهای تأمین آب .
- تمهیداتی که برای توسعه کشت گندم به عمل آمد و قسمت عمده اراضی مناسب پنبه کاری شمال کشور را دربرگرفت .

نمودار درصد میزان تولید پنبه استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

نمودار درصد زیر کشت تولید پنبه استانها نسبت به کل کشور در سال ۱۳۶۸

شناخت قطبهای کشاورزی و مسائل آن در ایران
آب و هوا و خاک از جمله عوامل مؤثر در پیدایش و
گسترش فعالیتهای کشاورزی است .

باتوجه به تنوع آب و هوا و جنس خاک سرزمینهای
زیر کشت ایران از نظر وسعت ، میزان و نوع
فر آورده ها ، مختلف و متنوع است .

سال ۱۳۷۱	سال ۱۳۶۸	نام محصول
۸۱	۶/۵۴	گندم
۵/۸۲	۷۲	برنج
۱۲۱	۴/۹۵	حبوبات
۱۰۵	۴/۹۹	سیب زمینی
۶۹	۵۱	قند و شکر
۹۴	۷/۷۹	جو

نرخ خودکفایی محصولات کشاورزی (درصد)

نام محصول	سال ۱۳۶۸	سال ۱۳۷۲
گندم	۵ میلیون تن	۵/۲ میلیون تن
جو	۷۲۷ هزار تن	صفر
برنج	۷۱۶ هزار تن	۴۵۰ هزار تن
شکر	۵۹۴ هزار تن	۳۰۰ هزار تن

میزان واردات محصولات کشاورزی در آغاز
و پایان برنامه اول

مهمترین مراکز کشاورزی ایران عبارتند از : الف (ناحیه شرقی

۱- دره کشف رود و خراسان شمالی : این قسمت از نظر دما معتدل است و دره های آبرفتی پر آب و خاک مناسب دارد . نمونه بزرگ آن ، دره کشف رود است . در این منطقه دامداری نیز از اهمیت زیادی برخوردار است و عمده ترین دامهایی که در خراسان نگهداری می شوند عبارتند از : گاو ، گوسفند ، بز و طیور .

۲- جلگه های دهانه هیرمند : سرزمینهای آبرفتی دهانه هیرمند با آب و هوای گرم برای کشاورزی مناسب است . تمام کشاورزی ناحیه وابسته به آب رودخانه هیرمند است .

ب) زاگرس و کوههای مرکزی

کوهستان زاگرس شامل رشته کوههای مرتفعی است با آب و هوای معتدل کوهستانی .

۱- چاله اصفهان - سیرجان : میان کوههای مرکزی و پیشکوههای شرقی زاگرس محصور است . قسمت شمالی چاله ، از آب زاینده رود بهره برداری می شود . روستاها بیشتر در مسیر راه شمالی - جنوبی (تهران - شیراز) قرار دارند .

۲- کوهپایه های یزد و کرمان : سرزمینهای نسبتاً بلند این ناحیه معتدل و چاله های آن گرم است . آبادیها برکنار راه شمالغربی - جنوبشرقی که از تهران به کرمان می رود قرار دارند . محصولات عمده این مناطق شامل گندم ، جو ، سیب زمینی ، پسته ، پنبه ، چغندر قند ، خرما ، مرکبات ، محصولات صیفی و نباتات صنعتی از قبیل کتیرا ، حنا ، زیره و دانه های روغنی می باشد .

ج (ناحیه آذربایجان

در چاله های کم وسعت و بسته آذربایجان در تابستان گرمای بیشتری احساس می شود . در مراتع کوهستانی گله داری رایج است و در دره های کوهستانی و کوهپایه ها کشت دیم گندم و جو غلبه دارد .

۱- دره قزل اوزن و نواحی شرقی دریاچه ارومیه :

کشت غلات به خصوص گندم و جو مهمترین فعالیت ناحیه شرقی آذر بایجان را تشکیل می دهد . در شمال شرقی این ناحیه دره ارس و دشت مغان قرار گرفته است که یکی از مهمترین قطبهای کشاورزی ایران به شمار می رود .

مهمترین محصولات کشاورزی این ناحیه گندم ، جو ، کنجد ، پنبه ، چغندر قند ، دانه های روغنی ، ذرت و انواع میوه سردرختی ، علوفه و صیفی جات است . ایجاد مجتمع کشت و صنعت مغان در سال ۱۳۴۸ ، احداث کارخانه قند و پنبه پاک کنی ، کمپوت سازی و احداث سیلو ، سبب جذب جمعیت فعال و مهاجرت زیادی به این ناحیه شده است .

۲- ناحیه غربی دریاچه ارومیه : به طور کلی شغل اصلی مردم این ناحیه کشاورزی و دامداری است . محصولات کشاورزی این ناحیه به دو قسمت تقسیم می شوند :

دسته اول محصولات سالانه شامل گندم ، جو ، برنج ، آفتابگردان ، چغندر قند ، توتون ، تنباکو ، سیب زمینی ، پیاز ، سبزیجات ، جالیز ، نباتات علوفه ای و آفتابگردان روغنی .

دسته دوم محصولات دائمی شامل انگور ، سیب ، گلابی ، میوه جات هسته دار ، بادام ، گردو و... .

د (دامنه ها و کوهپایه های البرز

۱- کوهپایه های جنوبی البرز : فرآورده های کشاورزی این منطقه مانند گندم ، جو ، پنبه ، چغندر قند و انواع سبزی و میوه می توان تولید کرد . این منطقه مجاور تهران همچون دشت ورامین ، کرج ، شهریار و قزوین ، امروز در تولید محصولات غذایی مورد نیاز مردمان این شهر و نواحی مجاور نقش مهمی به عهده دارند .

۲- کوهپایه های شمالی البرز و جلگه کناره ای خزر: باران فراوان در آن فرو می ریزد و مقدار آن از غرب به شرق کاهش می یابد .

- منطقه جلگه ای : شامل تمام نواحی جلگه ای می گردد که از آستارا شروع و به سمت شرق کشیده می شود . برای نواحی دیگر جلگه ای که از آب سفید رود و هراز مشروب نمی شوند از شبکه وسیع رودخانه ای که در سراسر ناحیه جلگه ای پراکنده اند ، استفاده می شود .

خاکهای منطقه از شنهای ساحلی ، خاکهای رسوبی ، خاکهای مردابی و باتلاقی تشکیل شده که از پسروی دریای خزر و رسوب گذاری رودخانه های فراوان در این ناحیه ایجاد شده است . این منطقه استعداد کافی برای کشت برنج ، چای ، توتون ، بادام زمینی ، حبوبات ، صیفی جات ، مرکبات و ... را داراست .

- منطقه کوهستانی : از سمت شمال به جلگه کناره ای خزر محدود می شود ، چون سدی در برابر رطوبت دریای خزر قرار گرفته و از نفوذ آن به نواحی مرکزی ایران جلوگیری می کند .

زمینهای کشاورزی این منطقه به طور معمول به درون دره ها و حاشیه دو طرف رودخانه ها و شعبات متعدد آنها محدود می شود که عمده ترین آنها در ساحل رودخانه سفیدرود و شعباتش ، هراز ، طالقان رود ، شاهرود مشاهده می شود .

این ناحیه برای کشت محصولات متعدد کشاورزی مستعد است مانند گندم ، جو ، یونجه ، زیتون و فندق . در کوهپایه های شمالی البرز و جلگه کناره ای خزر دامداری نیز از اهمیت زیادی برخوردار است .

۳- دشت گرگان و کوهپایه های مجاور : دشت گرگان

استپی است با پوششی از خاک آبرفتی حاصلخیز ، که مقدار باران آن از قسمت خزری غربی کمتر و دمای هوا به خصوص در تابستان زیاد است . غلات بویژه گندم و جو حدود ۷ % تولید کشور را شامل می شود .

همچنین نزدیک به دو سوم تولید پنبه کشور اختصاص به این ناحیه دارد که با دو تن در هکتار مقام اول را دارد . از دیگر محصولات این منطقه دانه های روغنی شامل سویا ، آفتابگردان ، کنجد و همچنین استفاده در روغن گیری از ذرت و تخم پنبه می باشد .

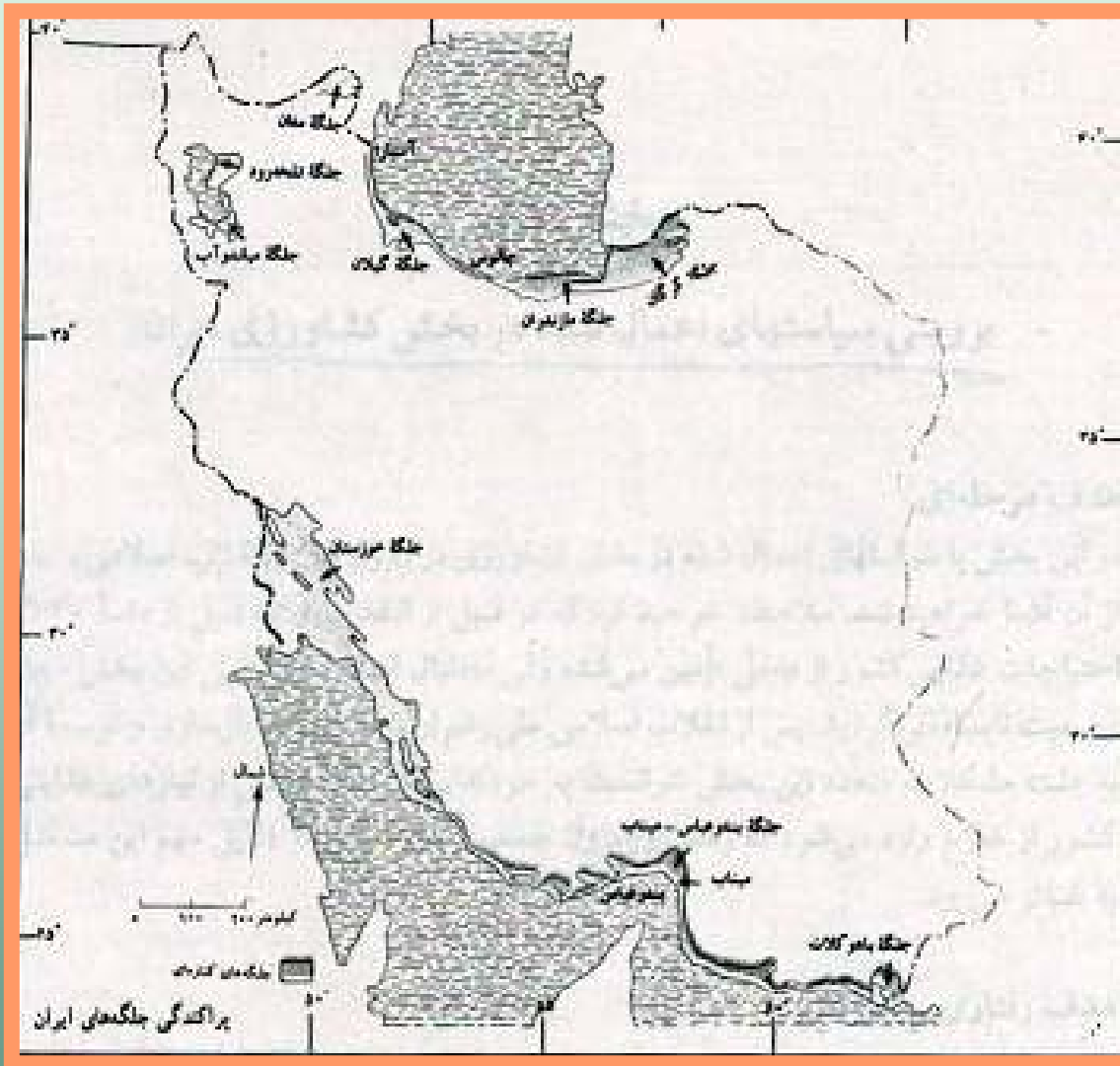
هـ) جلگه خوزستان

سطح جلگه خوزستان از آبرفت‌های نرم تشکیل شده است و کشاورزی در تمام این منطقه جلگه ای از اهمیت خاصی برخوردار است. کشاورزی در جلگه خوزستان وابسته به آب رودخانه های کرخه، دز، جراحی، هندیجان و بویژه کارون است.

رودخانه کارون از وسط جلگه خوزستان می‌گذرد و در شمال این جلگه منطقه مهم کشاورزی را بوجود آورده است.

محصولات عمده جلگه خوزستان را غلات، چغندر قند، نیشکر، پنبه، خرما و صیفی جات تشکیل می‌دهد. دامپروری نیز در جلگه خوزستان از اهمیت بسزایی برخوردار است و بیشتر به صورت کوچ نشینی انجام می‌گیرد.

پراکنندگی جلگه های ایران

بخش هشتم

بررسی سیاستهای اعمال شده در
بخش کشاورزی ایران

الف (دوران قبل از انقلاب اسلامی

برنامه عمرانی کشاورزی نیز به گونه ای طراحی شد که نتوانست هماهنگ با سایر بخشهای اقتصادی کشور رشد یابد .

سهم بخش کشاورزی از اعتبارات عمرانی که در برنامه ۵ ساله اول بالغ بر ۲۰ % بود در آخرین برنامه پیش از انقلاب به حدود ۵/۷ % کاهش یافت.

در سالهای دهه ۱۳۵۰ در روند توسعه منابع آب از طریق سدهای مخزنی ، به حفاظت خاک در حوزه های آبریز توجه نگردید .

عدم وجود ضابطه صحیح در تقسیم قطعات اراضی مزروعی
و عدم وجود قوانین و مقررات مناسب برای استفاده بهینه
از آب ، از جمله عوامل مؤثر در پایین ماندن عملکرد
محصولات کشاورزی است .

آشفتگی نظام سنتی تولید و از هم گسیختگی واحدهای کار
زراعی ، محروم ماندن واحدهای دهقان از اعتبارات دولتی
، پایین نگهداشتن قیمت محصولات کشاورزی در مقایسه با
قیمت محصولات و خدمات دیگر و جذب نیروی کار مفید
روستاها به شهرها از مهمترین عوامل شکست کشاورزی
است .

استراتژی صنعتی شدن شتابان ، در شهرهای بزرگ و در قطبهای خاصی در چهار چوب الگوی رشد سبب نابسامانی در این بخش گردید .

- تقسیم اراضی به دو صورت زراعتهای دهقانی و کشت مکانیزه پیامدهای بارز و مشخص زیر را به وجود آورد :
- به وجود آمدن واحدهای بهره برداری بزرگ .
 - تجاوز به اراضی مرتعی و جنگلی حواشی دهات و به چنگ آوردن این زمینها .
 - از هم گسیختگی نظام قبلی حاکم بر روستاها شامل بنه ، صحرا و ...
 - به وجود آمدن قطعات كوچك و واحدهای بهره برداری فردی و غیر اقتصادی .
 - سوق دادن بخش عظیمی از اعتبارات دولتی و بانکی به واحدهای تولیدی مکانیزه .

- وارد نمودن شرکتهای چند ملیتی در ایران به خصوص در اراضی خوزستان با تعهد انجام عملیات زیربنایی با سرمایه دولت .

- تشویق به مصرف فراوان در بخش شهری .

- پایین نگه داشتن قیمت محصولات کشاورزی برای مصرف کنندگان شهری .

- متفاوت بودن قیمت اغلب محصولات کشاورزی و دامی در شهر و روستا .

- ثابت نگه داشتن قیمت محصولات کشاورزی .

- واردات بی حد و حصر محصولات کشاورزی از خارج .

- ایجاد جاذبه های شهری و اعمال سیاستهایی که سبب

گردید نیروهای کار آمد به خصوص جوانان بخش

کشاورزی به خاطر جاذبه های صنعتی و وجه و تسهیلات

رفاهی شهرها به تدریج از روستاها به شهرها مهاجرت

نمایند .

اصلاحات ارضی ، دارای سه هدف اعلام شده عمده سیاسی

، اقتصادی و اجتماعی بود .

شرکتهای سهامی زراعی

بهره برداری خانوادگی جای خود را به شرکتهای سهامی زراعی داد.

کشت و صنعتها

کشت و صنعت شامل عملیاتی است که تمام مراحل تولید و توزیع محصولات زراعی ، عملیات تولیدی در مزارع ، انبارداری ، تبدیل محصولات زراعی و مواد غذایی حاصله را در بر می گیرد .

کشت و صنعتها دارای ویژگیهای زیر می باشند :

- انجام عملیات کشت در سطح وسیع
- تلفیق کار کشاورزی با کار صنعت
- اهمیت دادن به سرمایه به عنوان اساس و پایه واحد بهره برداری .
- استفاده از نیروی کار روز مزدی به صورت دائم و یا موقت .
- انجام عملیات بازاریابی و ضرورت حفظ بازار مصرف موجود و گسترش آن .
- استفاده از تکنولوژی جدید و کاربرد ماشین آلات که انجام کارهای زراعی را در سطح وسیع امکان پذیر می سازد .
- جدایی عامل کار و سرمایه از طریق ایجاد يك دستگاه مدیریت صنعتی .

ب (دوران بعد از انقلاب اسلامی

حل بنیادی مسئله اراضی به عنوان مهمترین وظیفه که یکی از مشکلات عمده در بخش کشاورزی بود ، پیش روی نظام قرار گرفت که با تشکیل گروههای هیئتهای هفت نفره واگذاری زمین مقدمات انجام کار فراهم گردید .

با شروع جنگ تحمیلی ، و محاصره اقتصادی و عدم توانایی دولت در سرمایه گذاری لازم به خاطر مسائل فوق و نیز مشکلات دیگر کشاورزی نتوانست به رشد و توسعه دست یابد .

بعضی از مشکلات در ادامه روال عادی کشاورزی ایران :

- از بین رفتن و یا تضعیف پوشش مدیریت در واحدهای بزرگ و مکانیزه تولیدی
- مسائل و مشکلات ناشی از محاصره اقتصادی کشور و نیز مسائل جنگ تحمیلی
- اجرای ناقص و موضعی و ناهمگن قانون اصلاحات ارضی دولت جمهوری اسلامی ایران
- تصمیم گیری متفرق و ناهماهنگ در امور کشاورزی توسط متولیان عدیده و ارگانهای مختلف مربوط و عدم وجود مرکزیت منسجم و کارا و مشمول .
- خارج شدن قسمت عظیمی از نیروی متخصص و با تجربه بخش کشاورزی از کادر دولتی و عدم امکان تأمین جانشینی .

به طور کلی سیاستها کلی دولت در جهت توسعه کشاورزی برنامه ۵ ساله اول شامل خاک و آب ، منابع طبیعی ، زراعت ، دامپروری ، شیلات ، تحقیق ، آموزش ، ترویج ، خدمات ، بازاریابی و تعاون می گردد.

اهداف کلی کیفی و کمی توسعه کشاورزی در برنامه ۵ ساله اول :

- افزایش تولید زراعی و باغی با اولویت دادن به محصولات اساسی .
- حفظ دام و طیور و افزایش تولیدات دامی
- افزایش تولید و بهره برداری مناسب از آبزیان و اختصاص سهم بیشتری از آنها در جیره غذایی .
- افزایش سهم تولید داخلی در کل مصرف مواد غذایی جهت نیل به خودکفایی .
- حفظ شاخص تغذیه و بهبود تدریجی آن در پایان برنامه دوم .

- حفظ و احیاء و بهره برداری اصولی از منابع طبیعی
تجدید شوند .

- افزایش متوسط درآمد سرانه شاغلین بخش کشاورزی و
ایجاد تعادل نسبی .

- استفاده بهینه از منابع و ذخایر در حال بهره برداری آب
و خاک و تبدیل منابع بالقوه به بالفعل .

- انجام و توسعه تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی برای
دستیابی به دانش و تکنولوژی .

- ایجاد نظام تشکیلاتی مناسب با ضرورتها و اهداف توسعه
بخش و بهبود مدیریت اجرایی .

بخش هفتم

آینده بخش کشاورزی ایران : مسائل و
مشکلات و راه حلها

الف (مشکلات تولید محصولات کشاورزی

۱- زمین : منابع مختلف ، زمینهای قابل کشت کشور را بین ۲۰ تا ۵۰ میلیون هکتار تخمین زده اند . زمینهای کشاورزی کافی در اختیار هست و این زمینها برای تأمین مایحتاج کشاورزی کفایت می کند .

به ازای هر نفر در حدود ۱۳ هکتار زمین کشاورزی در اختیار است . این مقدار زمین سرانه ، در صورت وجود آب کافی و به کار گیری تکنولوژی مناسب و جلوگیری از رشد بی رویه جمعیت ، مسلماً برای تأمین نیازهای کشاورزی این جمعیت کفایت می کند .

در صورت استفاده مطلوب از زمینهای قابل کشت و تأمین آب لازم برای آن ، نیاز عمده ای به واردات محصولات کشاورزی نخواهیم داشت .

۲- آب : ایران از لحاظ بارندگی کشور پر بارانی نیست و از نظر میزان آب به طور نسبی در مقایسه با کشورهای که بارندگی کافی دارند ، دچار مشکلاتی است .

از قبیل عدم توزیع زمان مناسب در طول سال و عدم توزیع مناسب مکانی . میزان اتلاف منابع آب کشور بسیار زیاد است .

از نظر منابع آب و خاک ، یعنی از نظر ظرفیت طبیعی ، دارای مشکلات خیلی عمده ای نیست و امکان این را دارد که به صورت خود اتکا عمل بکند و به دستاوردهای چشمگیری نایل آید .

۳- تکنولوژی و دانش فنی : سومین عامل ظرفیت ساز
افزایش تولید کشاورزی در آینده ، تکنولوژی و دانش فنی
است . در کشاورزی ایران استفاده از تکنولوژی و دانش
فنی آنچنان که باید جای مهمی ندارد .

منظور از ضعف تکنولوژیکی ، کمبود وسایل و ماشین آلات
نیست ، بلکه دانش به کارگیری و عدم بهره گیری صحیح از
ابزار تولید می باشد .

چنانچه آموزش و ترویجی لازم و صحیح و مناسب برای
آنان در نظر گرفته شود .

عوامل زیر را می توان در تشویق کشاورزان به استفاده از ماشین آلات موثر دانست :

- صرفه اقتصادی و کاهش هزینه تولید در عملیات مختلف
- استفاده حداکثر از وقت
- حداکثر استفاده از منابع طبیعی
- سرعت در زمان محدود
- استفاده صحیح از منابع آبی

استفاده بی رویه از ماشین آلات کشاورزی زیان آور است . در صورت عدم به کارگیری صحیح ماشین آلات باعث خرابی ، صرف هزینه تغییرات و عدم استفاده کامل از آن می گردد .

در ایران بازده استفاده از توان ماشین ۴۰ درصد است . با تمام این اوصاف ، ماشین جزو یکی از مسائل مهم کشاورزی می باشد ، زیرا با ورود ماشین آلات مختلف به ایران ، ابزارآلات و دامهایی که برای کشاورزی سنتی به کار گرفته می شد، تقریباً منسوخ شده و یا در حال منسوخ شدن است .

۴- مبارزه با آفات : هرچه سطح کشت نباتات افزایش یابد و تنوع بیشتری در کشت رواج یابد خطر آفات نباتی بیشتر می شود . هم اکنون در ایران آفات و حشرات زیان آور سالانه چندین میلیارد ریال به کشاورزان زیان می رسانند .

آفات نباتی ایران بر حسب نوع زراعت به شرح زیر
تقسیم می شود :

- ملخ ، سن و سایر حشرات زیان آور غلات
- حشرات زیان آور میوه
- حشرات زیان آور گیاهان صنعتی و زراعت‌های صیفی و غیره .

ب) مشکلات عرضه محصولات کشاورزی

۱- راه : راه به عنوان رگ حیاتی کشاورزان و به عنوان محور اقتصادی برای رساندن خدمات و امکانات و مبادلات محصولات کشاورزی به شمار می آید .

احداث راه‌های روستایی جدید و توسعه راه‌های موجود ،
به کشاورزان هر منطقه این امکان را می‌دهد که مازاد
محصولات تولیدی خود را در مناطق مجاور یا شهرها و
کارخانه‌های تبدیلی محصولات کشاورزی با آسودگی خاطر
به فروش برسانند .

ایجاد و توسعه سیستم ارتباطی میان روستاها و شهرها و
انگیزه تحرك در جوامع روستایی گشته و روستائین را
بر آن می‌دارد تا با استفاده از زمینهای بایری که علاقه‌ای
برکشت آنها ندارد و نیز با بهره‌گیری از بذر اصلاح شده و
کود و اتخاذ روشهای مبارزه با آفات و سایر تسهیلاتی که
بتواند او را در تولید بیشتری یاری دهد ، امکان توسعه
کشاورزی را فراهم آورد .

۲- وسایل حمل و نقل : در نظام کنونی حمل و نقل کشور به سبب نبود سازماندهی مناسب ، کمبود وسایل حمل و نقل در بخش کشاورزی ، نبود سازمانها و امکانات لازم برای بسته بندی محصولات ، نبود امکانات تخلیه بارگیری مناسب و گرانی حمل و نقل ، ضایعات محصولات کشاورزی فراوان است . برای کاهش ضایعات و نیز افزایش تولید کشاورزی ، ایجاد يك نظام حمل و نقل مناسب از ضروریات است .

این نظام باید :

اولاً تمام مراکز تولید را زیر پوشش داشته باشد .

ثانیاً دارای ظرفیت کافی و قابل گسترش برای حمل تمام محصولات و فرآورده های بخش کشاورزی به بازارهای مصرف باشد .

ثالثاً امکانات لازم برای حمل سریع ، تضمین ، مرغوبیت محصولات در هنگام بارگیری و تخلیه را فراهم آورد .

۳- وسایل نگهداری محصولات در منطقه :

عدم وجود انبار ، غیرقابل دسترسی بودن آن برای کشاورز ، نامناسب بودن ساختمان انبار و روشهای انبارداری ، در مجموع باعث ضایع و فاسد شدن درصد بالایی از محصولات تولیدی شده و خسارات فراوانی را به بخش کشاورزی ، تولید کننده روستایی و مصرف کننده وارد می سازد .

۴- صنایع غذایی : صنایع غذایی اغلب متکی به بخش کشاورزی است و محصولات کشاورزی را به محصولات قابل عرضه به بازار تبدیل می کند . مانند صنایع قندسازی ، چای خشک کنی ، برنج کوبی ، آردسازی ، کمپوت سازی . یکی از راههای جلوگیری از مهاجرت به وجود آوردن صنایع غذایی است .

با تبدیل محصولات فاسد شدنی از قبیل انواع میوه ها به کمپوت و آبمیوه و با ایجاد صنایع چای خشک کنی ، آردسازی ، علوفه خشک کنی و ...

اولاً از ضایعات جلوگیری نمود .

ثانیاً با جذب سرمایه به بخش کشاورزی توازنی بین دو بخش صنعت و کشاورزی ایجاد نمود .

ثالثاً با کم شدن ضایعات و بالا رفتن تولید و در نتیجه بالا رفتن سرمایه ، از واردات این نوع محصول کاشت و حتی اقدام با صادرات نیز نمود .

رابعاً با ایجاد اشتغال نیروی مازاد را به کار پر درآمد گماشت .

۵- بیمه محصولات کشاورزی : نظام بیمه به عنوان ابزاری برای سیاست گذاری و هدایت بخش کشاورزی می تواند نتایج درخشانی به بار آورد .

افزایش بازدهی نیروی کار، منطقه ای کردن کشت و ترکیب کشت مطلوب ، جلوگیری از مهاجرت بی رویه روستائیان به شهرها ، اشاعه روشهای نوین کشاورزی، بهره برداری بهینه از منابع تولید و در نهایت دستیابی به هدفهای توسعه بخش کشاورزی تا حد زیادی در گرو توسعه نظام بیمه در جامعه روستایی و بخش کشاورزی است .

موارد بیمه ای مناسب در بخش روستایی را در قالب دو گروه کلی ، شامل بیمه فردی و بیمه محصولات می توان طبقه بندی کرد .

در گروه بیمه فردی موارد بیمه های درمانی ، ازکارافتادگی و فوت در بخش روستایی از اهمیت بیشتری برخوردار است . بیمه ازکارافتادگی و بازنشستگی ، بهره برداریهای خرد و کوچک که در حال حاضر نسبت در خور توجهی (حدود ۴۲ درصد) از بهره برداریهای کشاورزی کشور را تشکیل می دهند عملاً درآمد مناسبی و قابل توجهی ندارند .

توسعه خدمات بیمه ای محصولات کشاورزی از آن جهت با اهمیت است که تولیدات کشاورزی به دلیل مواجه بودن با خطرات طبیعی که کشاورزان نمی توانند هیچ گونه کنترلی بر روی آن داشته باشند همواره با پیامدهای ناگواری رو به روست .

شرایط نامساعد طبیعی نظیر سیل ، طغیان ، آفات وامراض ، خشکسالی ، زلزله و ... ممکن است تمامی هستی خانوارهای کشاورز را نابود کنند .

به طور کلی توسعه خدمات بیمه ای روستاییان می تواند پیامدهای مثبتی به شرح ذیل به بار آورد :

- تأمین امنیت اقتصادی جمعیت فعال بخش کشاورزی.
- برآورد نیازهای درمانی و بهداشتی جمعیت فعال کشاورز.
- کمک مؤثر در عملی ساختن توزیع عادلانه ثروت که از هدفهای اساسی برنامه توسعه کشور است .
- بالا بردن سطح زندگی مادی و معنوی جمعیت کشاورز .
- افزایش قدرت تولید بخش کشاورزی کشور.
- پدید آوردن شرایط رقابتی سالم در عرضه فعالیتهای تولیدی بخش کشاورزی و کاهش نقش واسطه ها و عوامل محلی تأمین سرمایه .

۶- سلف خری و واسطه گری : پدیده سلف خری که از سالیان دراز با کشاورز و کشاورزی در ایران پیوند خورده آفتی بزرگ و در عین حال ناپیدا برای رشد تولید و ترغیب کشاورز به ماندن در روستا بوده است .

همچنین واسطه گری (میدان داری) که علاوه بر کشاورزی ، بخشهای دیگر اقتصادی را نیز در بر گرفته است ، مانعی بزرگ برای رسیدن کشاورز به ثمرات ناشی از فروش محصولات خویش می باشد .

میدان داری نظام پیچیده ای است ، دارای سابقه طولانی و با شناختی که در طول سالیان دراز پیدا کرده ، توانسته است بهترین بازار را در بهترین زمان ممکن برای محصول بیابد و بالاترین قیمت آن را عرضه کند .

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com